

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ**

**імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології**

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри П.В.Кутуєв
«__» _____ 20__ р.

**Дипломна робота
на здобуття ступеня бакалавра
за освітньо-професійною програмою
«Врегулювання конфліктів та медіація»
Спеціальності 054 «Соціологія»**

**на тему: «Феміністичний рух як інструмент формування гендерної рівності в
Україні»**

Виконала:
Студентка IV курсу, групи СЛ-61
Прядкіна Ольга Дмитрівна _____

Керівник:
Доцент кафедри соціології, кандидат філософських наук, доцент
Коломієць Тетяна Володимирівна _____

Рецензент:
Викладач, Кандидат філософських наук
Нерсисян Геннадій Арзуйович Р.І. _____

Засвідчую, що у цій дипломній роботі
немає запозичень з праць інших авторів
без відповідних посилань.
Студентка _____

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Факультет соціології і права

Кафедра соціології

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Спеціальність 054 «Соціологія»

Освітньо-професійна програма «Врегулювання конфліктів та медіація»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Павло КУТУЄВ

«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на дипломну роботу студенту(ці)

Прядкіна Ольга Дмитрівна

1. Тема роботи «Феміністичний рух як інструмент формування гендерної рівності в Україні», керівник роботи Коломієць Тетяна Володимирівна, доцент кафедри соціології, кандидат філософських наук, доцент, затверджені наказом по університету від

«24» квітня 2020 р. №1039-с

2. Термін подання студентом роботи 11.06.2020

3. Об'єкт роботи є феміністичний рух.

4. Предмет - роль та поширення феміністичного руху у формуванні гендерної рівності в Україні.

4. Зміст роботи:

РОЗДІЛ I: Історико-теоретичний обрис ідеології феміністичного руху.

1.1. Історія дослідження феміністичного руху у закордонній та вітчизняній соціологічній думці

1.2. Основні форми фемінізму

1.3. Форма та особливості розвитку феміністичного руху в Україні

РОЗДІЛ II: Вплив феміністичних рухів на формування гендерної рівності.

2.1. Конфліктність у становленні гендерної рівності в Україні

2.2. Аналіз викликів та перспектив розвитку гендерної рівності в Україні

РОЗДІЛ III: Вплив феміністичних суспільно-політичних рухів на зацікавленість та обізнаність суспільства в питаннях рівноправ'я .

1.1. Методологічна частина.

1.2. Інтерпретація отриманих результатів.

5. Перелік ілюстративного матеріалу (із зазначенням плакатів, презентацій тощо) зазначити к-ть сторінок презентацій

6. Дата видачі завдання квітень 2020 р.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
-------	---	--------------------------------	----------

1.	Визначення напрямку дослідження	Вересень 2019	
2.	Формування джерельної бази дослідження	Жовтень-листопад 2019	
3.	Складання розгорнутого плану	Грудень 2019	
4.	Написання вступу до роботи (визначення об'єкту, предмету, мети та завдань)	Січень 2020	
5.	Підготовка і написання 1 Розділу кваліфікаційної роботи	Лютий-березень 2020	
6.	Підготовка та написання 2 Розділу кваліфікаційної роботи	Березень-квітень 2020	
7.	Підготовка та написання 3 Розділу кваліфікаційної роботи	Квітень-травень 2020	
8.	Передача кваліфікаційної роботи на кафедру	11.06.2020	

Студент

Ольга ПРЯДКІНА

Керівник

Тетяна КОЛОМІЄЦЬ

АНОТАЦІЯ

Прядкіна О.Д. Феміністичний рух як інструмент формування гендерної рівності в Україні – На правах рукопису. Дипломна робота за спеціальністю 054 «Соціологія». – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кафедра соціології. – Київ, 2020 – 66 с., список джерел з 41 найменувань.

В дипломній роботі були розглянуті основні чинники становлення гендерної рівності в Україні шляхом аналізу історії феміністичного суспільно-політичного руху, виділенні основні форми фемінізму та їх головні аспекти, на основі яких здійснювався детальний розгляд феміністичного руху в сучасних реаліях в рамках українського суспільства. Був проведений аналіз діяльності українських феміністичних рухів на прикладі кількох організацій, вплив на суспільство та висвітлення даної організації в засобах масової інформації.

Проведений аналіз конфлікту в рамках формування гендерної рівності в Україні, а також детально досліджено чинники, що впливають на поширення ідей гендерної рівності в українському суспільстві. В даній роботі були виділені основні причини гендерного конфлікту: стереотипізація, проблеми з ратифікацією Стамбульської конвенції, що зумовлюють та посилюють різні види насилля: домашнє, економічне, фізичне, сексуальне та ін.

Проведено дослідження аналізу впливу феміністичних суспільно-політичних рухів на зацікавленість та обізнаність суспільства в питаннях рівноправ'я.

Ключові слова: гендерна рівність, конфлікт, суспільно-політичний рух,

фемінізм, стереотипи, Стамбульська конвенція, насильство.

ABSTRACT

Pryadkina O.D. Feminist movement as a tool for the formation of gender equality in Ukraine – Manuscript. Bachelor's Degree Thesis. Speciality 054 – Sociology. – National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Department of Sociology. – Kyiv, 20209. – 66 p., 41 sources.

The thesis considered the main factors of gender equality in Ukraine by analyzing the history of the feminist socio-political movement, highlighting the main forms of feminism and their main aspects, based on which a detailed examination of the feminist movement in modern realities within Ukrainian society. An analysis of the activities of Ukrainian feminist movements on the example of several organizations, the impact on society and the coverage of this organization in the media was conducted.

An analysis of the conflict in the framework of the formation of gender equality in Ukraine, as well as a detailed study of the factors influencing the spread of ideas of gender equality in Ukrainian society. In this paper, the main causes of gender conflict were identified: stereotyping, problems with the ratification of the Istanbul Convention, which cause and exacerbate various types of violence: domestic, economic, physical, sexual and others.

A study of the analysis of the impact of feminist socio-political movements on the interest and awareness of society in issues of equality.

Key words: gender equality, conflict, socio-political movement, feminism, stereotypes, Istanbul Convention, violence.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ I: Історико-теоретичний обрис ідеології феміністичного руху.....	13
1.1. Історія дослідження феміністичного руху у закордонній та вітчизняній соціологічній думці.....	13
1.2. Основні форми фемінізму.....	21
1.3. Форма та особливості розвитку феміністичного руху в Україні.....	28
РОЗДІЛ II: Вплив феміністичних рухів на формування гендерної рівності.....	35
2.1. Конфліктність у становленні гендерної рівності в Україні.....	35
2.2. Аналіз викликів та перспектив розвитку гендерної рівності в Україні.....	42
РОЗДІЛ III: Вплив феміністичних суспільно-політичних рухів на зацікавленість та обізнаність суспільства в питаннях рівноправ'я.....	48
1.1. Методологічна основа дослідження.....	48
1.2. Інтерпретація отриманих результатів.....	52
ВИСНОВКИ.....	57

ВСТУП

Актуальність теми. Історія становлення фемінізму та набуття жінкою прав - довгий шлях, що складався з труднощів, не розуміння та не серйозного відношення до жінок, що боролись з гендерними ролями та стереотипами.

Боротьба за те, щоб жінки з чоловіками мали рівні права, йде навіть сьогодні, і форми цієї боротьби можуть виглядати по-різному, найефективнішим способом є створення суспільно-політичного руху.

На наш час більшість людей все ще не до кінця зрозуміли в чому полягає ідея фемінізму та його основні аспекти, особливо така тенденція помітна в пострадянських країнах, де фемінізм сприймається з осудженням, а поняття “феміністка” - як образа. Серед противників фемінізму не можна виділити конкретну групу людей - це може бути як чоловік, так і жінка, люди різного віку та статусу. Основна причина такого гострого ставлення до ідей фемінізму - це хибна думка про його мету та способи її досягнення, через що стає незрозумілим доцільність феміністичних рухів та їх важливість для суспільства, особливо українського.

Дійсно, в українському суспільстві жінка має права, яких не мають жінки в патріархальних країнах (Ірак, Пакістан та ін.), але ми не можемо назвати Україну вільною від патріархату: гендерні ролі та стереотипи вкорінились в повсякденне життя, і сьогодні це називають “менталітетом”. Жінки можуть відчувати тиск зі сторони суспільства, бачити невідповідність між кількістю їх прав та реальних можливостей, але це мало обговорюється та майже ніхто не докладає зусиль для того, щоб вплинути на “менталітет”.

Ефективним способом висвітлення проблеми та донесення ідеї фемінізму - є суспільно-політичний рух, як спосіб висвітлення наявності та актуальності тієї чи іншої проблеми, важливим для суспільно-політичного руху також є реакція зі сторони суспільства, а також зі сторони медіа - для поширення

впливу та ідей руху. Наразі в Україні існують феміністичні рухи, але вони або ігноруються, або не сприймаються в якості серйозного руху, що підтримує ідеологію фемінізму.

В даній роботі ми розглянемо ідеологію фемінізму та форми фемінізму, визначимо, яка форма фемінізму наразі в Україні. Варто також приділити увагу успішним феміністичним суспільно-політичним рухам, методам, за допомогою яких вони здобули популярність, реакції суспільства та медіа. Проаналізуємо українські феміністичні рухи, їх основну мету, чим вони відрізняються, а також визначимо, чи можемо ми назвати ці рухи впливовими, як часто про них йшла мова в медіа. та найголовніше - який вплив вони мали саме на українське суспільство.

Стан наукової розробленості теми. Джон Стюарт Мілль в роботі “Поневолення жінок” обґрунтовував концепція статусу жінки крізь призму певної соціальної системи, утвореної історично (Мілль, 1869). Також робота Сімони де Бовуар “Друга стать” з розкриттям екзистенційної сутності жіночого буття, філософське бачення проблеми гендерної нерівності (Сімона де Бовуар, 1949), Август Бебель “Жінка та соціалізм”, де він зачіпає такі гострі та актуальні навіть сьогодні теми як різна заробітна плата у жінок та чоловіків, проституція та її значення в суспільстві, експлуатація жінок та їхньої праці як на фабриках, так і вдома та руйнування інститутів сім’ї та браку (Бебель, 1959). Бетті Фрідан “Жіноча містика”, де вона, використовуючи метод інтерв’ю з жінками домогосподарками, досліджувала питання самореалізації та внутрішнього конфлікту жінок (Фрідан, 1963). Ненсі Чодороу в своїй роботі “Відтворення материнства” розкривала проблему гендерних ролей описувалась з погляду виховання в сім’ї та процес ідентифікації дітей в сім’ях (Чодороу, 1978). Людмила Смоляр в книзі “Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II пол. XIX - поч. XX ст.” проаналізувала історію українських феміністичних рухів, умови їх виникнення та значення для жінок

сьогодення (Смоляр, 1998). Джордж Рітцер в книзі “Сучасні соціологічні теорії” розкриває сприйняття суспільством чоловічих ідей та світосприйняття як універсальне (Ритцер, 2002). Рябова Тетяна “Стереотипы и стереотипизация как проблема гендерных исследований” розглядала стереотипи як головну проблему розповсюдження ідей гендерної рівності в суспільстві (Рябова, 2003). Робота Тамари Марценюк “Гендер для всіх: Виклик стереотипам” чітко розкриває поняття гендеру та його значення в суспільстві (Марценюк, 2017). Тетяна Коломієць в статті “Подолання гендерної асиметрії як механізм регулювання соціальних конфліктів” зачіпає проблему гендерної асиметрії та способи їх подолання (Коломієць, 2019).

Метою роботи є аналіз феміністичних рухів як інструменту формування гендерної рівності в Україні.

Завдання дипломної роботи:

1. Розглянути історію дослідження феміністичного руху та охарактеризувати основні етапи його розвитку.
2. Виділити основні форми феміністичного руху та проаналізувати їх основні аспекти.
3. Детально розглянути розвиток фемінізму в рамках України, проаналізувати діяльність сучасних українських феміністичних рухів, оцінити їх вплив на суспільну думку, дати відповідь на питання, чому наведені приклади суспільно-політичних рухів отримали масовість, або навпаки - були проігноровані.
4. Проаналізувати явище конфлікту в рамках формування гендерної рівності в Україні.
5. Дослідити гендерну рівність в сучасній Україні, які аспекти впливають поширення ідеї гендерної рівності, які складнощі виникають.
6. Оцінити перспективи розвитку гендерної рівності в Україні.
7. Провести емпіричне дослідження впливу феміністичних рухів на

зацікавленість та обізнаність суспільства в питаннях рівноправ'я

8. Описати емпіричні дані, провести дослідження та інтерпретувати отримані результати.

Об'єктом дипломної роботи є феміністичний рух.

Предмет - роль та поширення феміністичного руху у формуванні гендерної рівності в Україні.

Методи дослідження. Аналіз першоджерел, ознайомлення з сучасними дослідженнями з гендерної рівності та проблем домашнього насильства. Для збору даних було проведене опитування українців онлайн. Формування анкети та її поширення через соціальні мережі. Аналіз та синтез отриманих результатів крізь призму сучасних реалій.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи - 66 сторінок (з них 52 основного тексту). Список використаних джерел містить 41 найменування.

РОЗДІЛ I. Історико-теоретичний обрис фемінізміністичного руху як ідеології

Для того, щоб ми могли проаналізувати становище фемінізму в Україні та проводити дослідження, необхідно розпочати з історично-теоретичного блоку, тобто розглянути історію становлення фемінізму, його основні форми та парадигми. Спочатку розглянемо розвиток феміністичної ідеології в рамках всього світу, після чого детально розглянемо найяскравіші форми фемінізму, встановимо основних представниць та основні твори, де висвітлюються ідеї та розкриття тієї чи іншої форми фемінізму. Після чого розглянемо історію розвитку феміністичних організацій в рамках України та їх особливості, а також сучасні яскраві феміністичні організації, їх специфіку, форми самовираження, вплив на суспільство та на майбутній розвиток феміністичних організацій.

1.1. Історія дослідження феміністичного руху у закордонній та вітчизняній соціологічній думці

Дослідженнями феміністичного руху в суспільстві займалась велика кількість закордонних та вітчизняних вчених. Цікавим поглядом на вивчення проблематики становища жінок в суспільстві було в такої подружньої пари дослідників як Гарієт Тейлор та Джон Стюарт Мілль. Центром їх досліджень були сімейно-родинні взаємини, оскільки саме в цьому вони вбачали причину поневолення жінки (Тукаленко, 2013, С. 570). В своїй роботі “Поневолення жінок” Мілль стверджує, що режим абсолютного залежності жінок від чоловіків, через що жінки не беруть участі в суспільному та політичному житті

та юридично мають підкорятись чоловікові, є тією єдиною системою, яку вважають правильною, та лише на теорії, оскільки іншої системи не випробовувалось, тим самим автор показує, що посилення на досвід та ефективну роботу такої системи, є не коректним та не може претендувати на остаточний вердикт. Наступне, що автор підкреслює в своїй роботі, це і те, що подібна система була сформована історично, а ціленаправлено, переслідуючи мету організації суспільства та ефективного використання людських ресурсів (Міллер, 1869, С. 371-372). Він розглядав відношення жінок та чоловіків з ракурсу відношення раба та хазяїна, розглядаючи історію таких стосунків та роблячи висновок, що чоловіче рабство було заборонене, в свою чергу жіноче перейшло до м'якшої форми, оскільки жіноча залежність знаходиться на етапі ознак первісного походження. Міллер виділяє, що нерівність між чоловіками та жінками походить від “права дужчого”, хоча для більшості таке твердження сприймається досить незрозуміло: панування в сучасному світі подібних правил, які існували та, здається, залишились в суспільствах на первісному етапі розвитку людства, але тенденція до надання права сильнішому існує і досі, оскільки, за словами Міллера, інституціям важко відмовитись від подібних установок (Міллер, 1869, С. 373).

Август Бебель приділяв увагу, в першу чергу, жінкам-робітницям. Його книга “Жінка та соціалізм” є однією з найпопулярніших книг марксистського фемінізму. Він розглядає жінку-пролетарку як найбільш пригноблену частину суспільства, розглядаючи положення жінки як в минулих сторіччях, так і сучасну на той час жінку, підіймаючи такі аспекти їхнього життя як шлюб, з ракурсу покликання жінки, інститут сім'ї та тенденції розірвання шлюбу. Не уникав в своїй роботі таких гострих тем як проституція та аборт.

Він підкреслює, що частою причиною абортів є саме нестабільна економічна ситуація та страх не виправдатись перед суспільством як мати, через що жінки вимушено йдуть на ризик своєму життю, оскільки тогочасна

медицина та заборони абортів не давали можливості зробити цей процес безпечним (Бебель, 1904, С. 107-108).

Розглядаючи тенденцію до розповсюдження жіночої праці Бебель зауважує на умовах, в яких працює жінка, години роботи та заробітна плата.

Жіноча та дитяча праця оплачувалась в третину або навіть в половину менше, ніж чоловіча, через те, що жінки є витісненими, мають певні обов'язки та часто безвихідну ситуацію, вони погоджуються на подібні умови, нехтуючи своїм здоров'ям та самопочуттям. На той час відсоток різниці заробітної плати чоловіків та жінок був дуже високим навіть на одній і тій самій роботі та посаді. Бебель також в своїй роботі відмічає саме жінок-робітниць, в яких є сім'ї та ставить їх напроти молодих робітниць, які часто мають певну відразу до брудної роботи, поки жінки мають її виконувати через вимушеність та необхідність заробити для сім'ї грошей, ще однією причиною погодження на брудну працю за низьку заробітну плату, це те, що в домашній роботі вона не контролювала міру своєї роботи, через що і приймає заявлені капіталістами високі стандарти. В даних умовах жінка вимушена вириватись з сім'ї, що призводить до масового розірвання шлюбу та руйнування інституту сім'ї (Бебель, 1904, С. 163-164). Бебель також зазначав, що жінці необхідне розуміння себе в суспільстві, та в подальшому провести боротьбу за перебудови суспільної системи.

Щодо проституції, Бебель висловлювався наступним чином: він бачив в проституції не стільки професію, скільки певну соціальну установу, яка є необхідною для буржуазного суспільства, протиставляючи проституцію до шлюбу, як він і зазначає в своїй книзі: "шлюб є однією стороною медалі, а проституція - зворотньою", відмічаючи той феномен, що чоловіки приймають цей вид діяльності як даний їм по праву, певна даність для їх особистості, аргументуючи необхідність та дозвіл чоловікам користуватись послугами жінок, які знаходяться в цій професії, цитуючи висловлювання тогочасних

професорів, які з одного боку висловлювались негативно, але відмічали необхідність такої установи, оскільки її знищення загрожує незворотнім соціальним процесам та переворотам, на що Бебель саркастично відмічав про надто сміливі твердження (Бебель, С. 131-132).

Питання жінок-пролетарок також вивчала дослідниця Олександра Коллонтай. Прикладом можемо розглянути її есе “Жінка-робітниця в сучасному суспільстві”. На початку її робот вона чітко розділяє ліберальний фемінізм та марксистський, і ця ідея буде підтримуватись надалі. Коллонтай підкреслює проблему розподілу між буржуазними феміністками та жінками-пролетарками, оскільки перші не розглядають проблеми других та не розуміють в чому саме є необхідність боротьби за права жінок-пролетарок: в той час, поки в буржуазних жінок є доступ до університетів та подальша робота на гідних посадах, ми бачимо з іншого боку пролетарку, яка має заробляти на життя собі та своїй сім’ї, не маючи доступу до освіти та професій, окрім робітниці на фабриках або іншої важкої та брудної праці. Коллонтай підіймала питання врахування проблем пролетарок, як актуальних та необхідних до вирішення, а також робила посилання на Бебеля та його думки щодо проституції як частини типової буржуазної сім’ї та наголошуючи на колосальні масштаби даного роду діяльності. Вона розкриває в своїй роботі ту реальність, про яку навіть не думали буржуазні сім’ї: сторону відчаю, який привів жінок до проституції, злидні та незабезпеченість (Юкіна, 2014, С. 83-86).

Розглядаючи проблематику рівності прав між чоловіками та жінками відомі “соціалісти-утопісти” проводили зв’язок, вносячи новий погляд на розв’язання безправ’я та пригніченого становища жінок, між таким станом речей та тогочасним соціальним устроєм. Такі дослідники як Сен-Сімон, Фур’є та Роберт Оуен вказували на необхідність в зміні суспільної системи, а не в конкретних локальних змінах (Тукаленко, 2013, С. 569).

Одна з найвідоміших дослідниць, що вивчала дану проблематику, Сімона

Де Бовуар та її екзистенційна книга “Друга стаття”. Її погляд на позиціонування жінок в світі спирається на світоглядні переконання та ґрунтується на філософії. Сімона де Бовуар відмічає, що формування власної суб’єктності у чоловіків та жінок формується по-різному. оскільки жінки знаходяться під подвійним тиском - з одного боку вона є “заручницею” своєї репродуктивної системи, що покладає на неї додаткові обов’язки (продовження роду), що ускладнює можливість здійснення власного життєвого вибору. З іншого боку, жінка живе в патріархальному суспільстві, який був створений чоловіками, де історія, культурні та соціальні стандарти ж результатом саме чоловічих зусиль. Звідси жінка постає як Інша, стосовно чоловіка, та її статус тлумачиться як нижчий за нормативний стандарт чоловіка. Сімона де Бовуар розглядала різні чинники впливу на сучасне становище жінок в суспільстві - історичний вплив, вплив виховання, міфи та біологічні властивості кожної з статей. Вона виділяє те, що чоловіки вважаються Суб’єктами та абсолютом, чимось універсальним, в той час як жінки є Іншими, яких це задовольняє, вони не мають на меті відстоювати себе, як суб’єкт, оскільки для цього не мають засобів. Для аргументації покірності та прийняття жінкою свого положення, Бовуар занирюється в історію, психологію та розташування жінок серед чоловіків, відсутність певного підґрунтя спільних інтересів та традицій (Сімона де Бовуар, 1949, С. 29-31).

Дослідниця Бетті Фрідан в своїй роботі «Жіноча містика» 1963-го року акцентувала свою увагу на самому понятті “жіночність”, розглядаючи проблему самореалізації та внутрішнього конфлікту домогосподарок. Вона зазначає, що в умовах активного нав’язування певної поведінки як “правильної”, більшість жінок домогосподинь відчували незадоволеність власним життям. Оскільки суспільство диктувало універсальну модель успішного життя, якій кожна жінка мала слідувати, домогосподині, порівнюючи своє становище та власне самопочуття не розуміли, на якій підставі виникає внутрішній конфлікт. Вона описує домогосподарку, яка

відчуває незадоволення своїм становищем, але не розуміє, чому саме. Невідповідність внутрішнього сапочуття та та тим спокійним безтурботним життям навколо неї викликало дискомфорт, який неможливо було пояснити та вирішити самотійно. Саме цьому присвячена перша глава книги, назва якої відображає становище ситуації на той момент: “Проблема, в якій немає назви”. Фрідан пояснює причину замовчування тим, що жінки вважали себе самотніми в своїх думках та відчували провину через те, що їм не вистачає сім’ї для самореалізації, саме так відзначали на проведених Бетті Фрідан інтерв’ю жінки (Фрідан, 1963, С. 3-15).

Також вона розглядає кризу особистості як необхідний етап жінки для становлення повноцінною особистістю. Тобто для становленні жінки як особистості в першу чергу, вона має зрозуміти, що нав’язування системою певних моделей поведінки та ролей, які є пануючими в суспільстві, не є універсальними моделями успіху. Через кризу жінка може зрозуміти, що не системою має нав’язуватись майбутнє, а нею самою. Як зазначає Фрідан на своєму досвіді та на зібраних матеріалах з інтерв’ю, більшість жінок не могли уявити себе в майбутньому, воно здавалось надто невизначеним, вони не були готові до самотійності, оскільки їм диктували необхідність швидко вийти заміж, а про самореалізацію та використання їх умінь мови не було (Фрідан, 1963, С. 25).

Цікавим поглядом на гендерну нерівність описувала в своїй роботі С. Файерстоун “Діалектика статі” 1970-го року, де, опираючись саме на біологічні відмінності чоловіка та жінки, вона зазначала, що природа створила їх відмінними, а суспільство зробило жінку відмінною від людини, вона розглядала створення системи патріархату та дискримінацію жінок через біологічні відмінності чоловіка та жінки (Храброва, 2013. С. 20).

Ненсі Чодороу в своїй роботі “Відтворення материнства” розглядала психологічні аспекти в виховних процесах саме в взаємозв’язку між матір’ю та

сином, або матір'ю та донькою. Вона зауважує увагу на моменті ідентифікації: під час становлення власного Я жінки опираються на власну матір, у чоловіків самоідентифікація проходить через стереотипні погляди та установи соціуму про те, яким має бути чоловік. Тобто, якщо жінка ототожнює себе з матір'ю, чоловік на ранньому етапі відштовхує все жіноче, (Чодороу, 1978, С. 209-210). Виховання дітей залишається на плечах матері, поки чоловік, будучи "головою сім'ї", знаходиться в іншому світі. Хоча матір являється для свого сина найближчою людиною, образ маскулінності все одно для хлопчика недосяжним ідеалом, досягнути якого набагато важче, ніж дівчинці досягнути фемінних рис, як у матері, звідси мужність набуває тієї значущості, якої немає в жіночності (Чодороу, 1978, С. 215). Мужність ідеалізується не лише хлопчиком, але і дівчинкою, хоча вона проходить через зовсім інші процеси ідентифікації, ніж хлопчик. Чодороу підкреслює в своїй роботі протиріччя у вимогах до жінок: в суспільстві образ терплячої та тихої, по відношенню до чоловіка - активною. Вона ідентифікується на прикладі матері, але в той самий час їй необхідно створити власну особистість (Чодороу, 1978, С. 210).

Як зазначає Джордж Рітцер, фемінізм відкрив той факт, що знання про світ, яке вважається універсальним та абсолютним, насправді є продуктом панівної частини світу - чоловіками, ігноруючи значущість не помітної групи - жінок. Тим самим він підкреслює, на скільки історія є не повною та не описаною до кінця, виключаючи вклад вагової частини історії (Рітцер, 2002, С. 357).

Вітчизняна дослідниця Людмила Смоляр в своїй роботі "Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II пол. XIX поч. XX ст." зробила комплексне дослідження жіночого руху Наддніпрянської України, розкривши соціальну роль жінки, показуючи феміністичну діяльність в українському суспільстві. В розділах цієї монографії можемо знайти такі цікаві історичні події, як перший вступ жінки в ряди студенток університету та

статистичні дані, які інформують щодо загального рівня освіти жінок та чоловіків, порівнюючи їх тогочасне становище та поширення нерівності в Україні (Смоляр, 1998, С. 83).

Із більш сучасних українських дослідниць можемо виділити Тамару Марценюк та її робота “Гендер для всіх. Виклик стереотипам” 2017-го року, яка заснована на її доступному для всіх онлайн-курсі “Жінки та чоловіки: гендер для всіх”, де вона, як і в більшості своїй робіт, розглядає питання гендеру, розкриває ці поняттята основні методологічні засади гендерної теорії, одразу розділяючи гендерний підхід із статево-рольовим (Марценюк, 2017, С. 3-6). Досліджуючи статистичні дані та динаміку Рівня свободи у світі та Звіт людського розвитку Програми розвитку ООН, та робить висновок, що Україна має достатньо середні та нижче середніх показники (Марценюк, 2017, С. 22-23).

Також до списку вітчизняних дослідниць необхідно додати Оксану Кісь. В своїй дисертації, згідно її автореферату по дисертації, вона була націлена на аналіз особливостей повсякденного життя українок в конкретних історичних подіях в середині ХХ ст., тим самим розкриваючи буденність жінок під час Голодомору, питання сексуальності в таких надзвичайних обставинах, аналізуючи жіночі автобіографічні записи та розглядаючи їх як пізнавальний історичний документ, ця тематика є новою, оскільки раніше жіноча буденність не була об’єктом для вивчення та історичного аналізу (Кісь, 2018, С. 4-5, 8-9).

Коломієць Т. В. В своїй праці “Подолання гендерної асиметрії як механізм регулювання соціальних конфліктів” розглядає гендерну асиметрію через призму соціального конфлікту. Однією з причин гендерної асиметрії визначається формування маскулінного та фемінного як суперечливих одне одному наборів норм та цінностей, які супроводжуються стереотипізацією, що було спричинене нерівномірною включеністю чоловіків та жінок в різні сфери діяльності та праці. Коломієць зазначає, що подолання гендерної асиметрії це справа не лише на рівні інституційного, але і на рівні повсякденного життя,

тобто необхідно також формувати певні схеми поведінки та моделі сприйняття, для подолання стереотипів та гендерних ролей (Коломієць, 2019, С 78-79).

Отже, історія досліджень феміністичного руху наповнена різними поглядами та концепціями. З плином часу в ході досліджень відкривались нові грані даної проблематики та охоплювались жінки різних прошарків населення.

1.2. Основні форми фемінізму

На наш час існує велика кількість форм та різновидів фемінізму, які з'являлись в ході розвитку цього явища. Різні форми фемінізму вбачають свої методи досягнення гендерної рівності та по-різному розглядають поняття фемінності та жіночності. Одними з основних є радикальний та ліберальний фемінізм.

Умовами *ліберального фемінізму* була післявоєнна реклама, що була націлена на жінок середнього класу: ідеальна сім'я, яка мала складатись з жінки-берегині, успішний та працюючий чоловік, здорові діти та достаток в сім'ї. Але досягнення "американської мрії" не впливало позитивно на самопочуття жінок, навпаки - вони відчували незадоволеність та відчуття власної пригніченості. Але жінки не могли описати своє відчуття, тим паче пояснити причини, звідки воно з'явилося, що свідчить про те, що проблема була глибоко вкорінена в суспільство. Шляхом проведення інтерв'ю з сотнями жінок, Бетті Фрідан написала книгу "Жіноча містика" 1963 р., де розкриває поняття "жіночність" як продукт суспільства: "Их приучали жалеть невротичных, неженственных, несчастных женщин, которые хотят стать поэтами, физиками или президентами. Их научили, что женщинам, обладающим истинной женственностью, не нужна карьера, им не нужно

высшее образование и политические права - одним словом, им не нужны независимость и возможности, за которые когда-то боролись старомодные феминистки.” (Фрідан, 1963, С. 1). В спробах відповідати образу “жіночності” та відтворити “природне призначення”, жінки відмовлялись від власних амбіцій та бажань. Письменниця також підкреслює вплив Зігмунда Фрейда, відмічаючи, що його теорія “приковывает женщину к старому образу, ставит запрет ее росту, не дает возможности выбора и отрицает наличие женской индивидуальности”(Фрідан, 1963, С. 34).

Через кілька років після видання книги була створена Національна організація жінок, на чолі якої була Бетті Фрідан. Головною задачею організації вважалось заборони дискримінації по гендеру на законодавчому рівні в усіх сферах економічної активності, а також реформування всі сфер професійної діяльності: від доступу до оренди приміщення до відкриття власного бізнесу. Нинішній обрис ліберальної форми фемінізму виглядає більш абстрактно через відсутність конкретної філософії. Метою сучасного ліберального фемінізму фокусується на боротьбі за рівність шляхом дій та власного вибору (Попкова, Жидкова, 2010).

Радикальний фемінізм був створений студентками активістками, які помічали, що у виступах та протестах вони займають досить відсторонену позицію та в сутності не впливали на рішення, виконуючи “традиційну” роль: приносити каву, поки чоловіки обговорюють стратегію дій. В таких умовах не серйозного відношення створюються групи, що не мали чіткої структури, де учасниці обговорювали власні амбіції та бажання, які раніше приховувались та не усвідомлювались. Таким чином учасниці звільнялись від відчуття внутрішнього комплексу неповноцінності та створювали ідею “всесвітнього сестринства”. Наступна ідея полягає визначенні, що патріархат - це історично сформована система, яка дозволяє чоловікам домінувати в усіх сферах життєдіяльності, не тільки в політичному житті, вона вкорінена навіть в життя

жінок. Головною відмінністю ліберального фемінізму від радикального є об'єкт: якщо перша форма націлена на законодавче право жінок на самореалізацію, то радикальний має на меті звільнення від патріархальної системи, а саме подолання бар'єрів, які утворюються в відношенні до жінок (Попкова, Жидкова, 2010).

Теоретично радикальний фемінізм описала представительниця цього напрямку - Шуламїт Фаєрстоун в своїй роботі «Діалектика статі: обґрунтування феміністичної революції», де вона пояснювала, що причина залежності жінок від чоловіків полягає в контролі над репродуктивними функціями жінки (Храброва, 2013. С. 20).

Виділивши дві основні форми фемінізму, перейдемо до більш детальної їх класифікації. Впродовж часу феміністичний рух активно розширювався, утворювались різні погляди на стратегію та концепції феміністичного руху, згідно яких утворювались нові форми фемінізму. Кожна з форм підіймає різні питання та ставить за основу різну проблематику.

Марксистський фемінізм базується на вченні Карла Маркса та Фрідріха Енгельса про класову боротьбу. Жінки-робітниці вважаються дешевою робочою силою: роботодавцю не надто вигідно брати на роботу людину, що в перспективі може вийти в декрет, брати відгули через дітей, оскільки в сім'ї роль виховання дітей частіше за все покладається на плечі жінки, поки чоловік будує свою кар'єру, якщо чоловік взагалі є: випадки матерей-одиначок не новина, достатньо часто ці випадки приходяться на дівчат-підлітків, що змушує їх йти на відчайдушні міри (Бебель, 1904, С. 163-164).

Марксистський фемінізм також виступає проти легалізації проституції, оскільки немає підстав вважати це добровільним видом торгівлі, в реальності вихід з даного виду діяльності заблокований майже всім: тут і проблеми з наркотиками, проблема захисту від колишніх знайомих, психологічні

порушення. Жінки вимушені йти в проституцію через відчай, легалізація проституції перенесе торгівлю в легальний список надання послуг, на думку марксистських феміністок. В Україні наразі проституція не легалізована, хоча в 2015 році був поданий проєкт №3139 "Про врегулювання проституції та діяльності секс-установ", який був націлений на захист українців від венеричних захворювань.

Постмодерністський фемінізм виступає проти понять “жінка” та “чоловік” як бінарних та має за мету відмовитись від гендерних ролей заради більш широкою реальності. Ми народжуємось в гетеронормативному суспільстві, де існує два гендери, для яких прописані сценарії життя та норми, яким індивід має відповідати, гендер надається “природнім шляхом”, тобто чоловік має відповідно гендерну ідентичність, тобто, вони маскулінні за природою, жінки в свою чергу - фемінні (Гусаковська, 2015). Також підіймається питання сексуальної орієнтації та браку: аксіомою в гетеронормативному суспільстві “природним” є гетеросексуальність, все інше - відходження від норми, оскільки жінка та чоловік мають в майбутньому одружитись та мати традиційну сім'ю, а оскільки в одностатевих подружжях не може бути дітей, знову ж таки, шляхом природнім, звідси і висновок про суперечення нормі. В такому суспільстві маргіналізуються не тільки одностатеві подружжя, але і сім'ї, де немає матері або батька. Держава підтримує лише один тип сім'ї - традиційний, “іншим” немає доступу до усиновлення чи удочеріння дитини, одруження (у випадку одностатевих пар), а звідси і отримання медичного страхування партнера, як це практикується в багатьох країнах.

Джудіт Батлер, яка є представительницею даного напрямку фемінізму, вважає, що раніше фемінізм відстоював фактично ту ідентичність, що була нав'язана жінкам гетеронормативним суспільством. Тут вона звертається до теорії Квір (Queer), в контексті якої люди не відносять себе до стандартних

образів жінки або чоловіка, вони або мають на меті створити власну ідентичність, або вже її мають. Політика, на думку Батлер, впливає не тільки на соціальні інститути, або тих людей, яких обирають виборці, але і, головним чином, на те, що формує та як саме ми себе сприймаємо (Мартынов, 2015).

Постколоніальний фемінізм націлений на права жінок третього світу, був розроблений в 1980-х роках. Умовами виникнення цього напрямлення феміністичної думки було те, що інтереси двох хвиль фемінізму охоплювали інтереси “білих західних жінок”, виставляючи жінок з колоніальних країн за межі доступу до набуття прав. Постколоніальний фемінізм спершу виступав як критика західного фемінізму, оскільки погляд останніх на жінок третього світу був достатньо обмежений та поверховий. “Не білі” жінки висвітлювались як мовчазні жертви, що не мають освіти, а західні жінки протиставляються їм. Однією з таких критикуючих робіт стала робота Чандри Моханті “Під західним поглядом”, де авторка не погоджувалась з конструктом жінки, як групи, що має ідентичні погляди та бажання, незалежно від етнічних, расових та класових позицій.

Сепаратистський фемінізм був зароджений в 1960-1970-х роках, є напрямом радикального фемінізму та підтримує практику визволення жінок від чоловіків, як пригнічувального класу, працювати над самосвідомістю, а також досягнення влади. В першу чергу, влади над собою. Яскравим представником цього напрямку є група “Cell 16”, засновницею якої є Роксана Данбар, їх ідеї стали поширеними завдяки «No more fun and games».

Ідеологія Cell 16 підтримує думку про пріоритет жіночих рухів над усіма іншими; відторгнення понять та нормативних описів того, як має виглядати жінка, боротьба за жіночу автономію; в центрі має бути революція, поширення ідеї цілібату, а також один з найскандальніших пунктів - вивчення бойових мистецтв та їх застосування, відповідь “насиллям на насилля”. Учасниці зауважували, що пригнічені всі жінки, а не тільки жінки робочого класу, а

гнітителі - всі чоловіки, а не тільки власники капіталу (Анонім, 2014, С. 1).

Сепаратистський фемінізм не підтримує участь чоловіків в феміністичному русі, оскільки фемінізм націлений на свободу пригнічених (жінки) від гнітителів (чоловіки), тобто в цьому розумінні виключається можливість розуміння чоловіками проблем, з якими веде боротьбу фемінізм, а їх наявність в цьому русі лише стверджує патріархальну структуру суспільства.

Культурний фемінізм пропагує ідеологію “жіночої сутності” та намагається підкреслити, надати цінність “жіночому”, створення альтернативної жіночої культури. Цей напрямок не намагається дискредитувати поняття “фемінність” та “маскулінність”, а скоріше підкреслити фемінні якості як правильні, які мають бути в сферах політики, економіки та в бізнесі (Толстова, 2017).

Поняття гендеру в цьому напрямку прив’язується не стільки до біологічних якостей, як до культурних. Мається на увазі, що за історію людства жіноча сутність вкоренилась в культуру на такому рівні, що є постійною.

З розвитком фемінні якості все більше посилюються у людей та позиціонується як правильна якість - доброта, допомога, вміння вирішувати конфлікти, толерантність, пацифізм. В той самий час як маскулінність стає спотвореною патріархатом та виступає “злом” - агресія, прагнення до влади, придушення емоцій. Інструментом досягнення мети вбачають на взаємодії не на політичному рівні, а на рівні мистецтва та культури, фемінізм як образ життя, що націлений на якісні зміни більше, ніж на кількісні (Толстова, 2017).

Феміністки, що дотримуються ідеології культурного фемінізму, виступають за:

- рівну оцінку всіх професій, куди долучена жінка, не ігноруючи домогосподарство та виховання дітей;
- заробітна плата на тому рівні, щоб перебування вдома було економічно

комфортним;

- повага до “жіночих” цінностей догляду та виховання;
- створення жіночих центрів та притулків для жінок;
- акцентування на спільних цінностях жінок;
- створення “жіночої” культури;
- жіноча сексуальність, яка орієнтована на рівність прав та взаємності, а не на підкоренні та ієрархії (Толстова, 2017).

Поп-фемінізм є найбільш критикованою формою фемінізму зі сторони радикальних феміністок, оскільки його учасниці - зірки шоу бізнесу. Останнім часом фемінізм як рух за гендерну рівність стає більш популярним, такі зірки як Бейонсе, Емма Вотсон, Анжеліна Джолі та інші долучились та активно закликають своєю діяльністю вступити в ряди феміністок своїх фанатів.

Цей напрям критикується за невідповідність поглядів з діями: виступи в концертних костюмах, відверті танцювальні рухи та тексти пісень. Також за можливий маркетинговий хід, який передбачає зробити публічну особу більш популярною показавши їх з активної сторони, показати “особистість, що займає позицію”. З іншого боку, такий вид фемінізму поширює свій вплив, таким чином більше людей долучається до ідеології фемінізму, охоплює велику аудиторію, частина з якої діти 12-16 років, та поширюють ідеї активності, толерантності та свободу вибору.

Розглядаючи напрями феміністичної ідеології ми можемо зробити висновки, що кожен з них має свій погляд та стратегію в досягненні гендерної рівності та подоланні дискримінації в світі. В деяких питаннях ці напрями можуть одне одному суперечити або не сприймати погляди одне одного, але головним залишається те, що своєю діяльністю кожна з форм фемінізму розповсюджує ідеї гендерної рівності та закликає до подолання дискримінації.

1.3. Форма та особливості розвитку феміністичного руху в Україні

Для кращого розуміння сучасного становища фемінізму, необхідно заглибитись в історію його розвитку саме в рамках України. Це важливо, оскільки особливо пострадянські суспільства вважають себе далекими від ідей гендерної рівності та відчують в феміністичних рухах дещо надто новітнє, що насправді суперечить реальним фактам, оскільки дії жінок для досягнення таких самих прав та можливостей, що і чоловіки, в Україні почались набагато раніше, ніж здається. Ідеологія фемінізму в Україні не є новітньою: організації, що виступали за права українських жінок започаткувались ще в другій половині XIX сторіччя. Однією з вагомих умов утворення українських феміністичних організацій був низький рівень освіти та грамотності серед українок: згідно загальноросійському перепису 1897 року освічені жінки склали 8% в Харківській, Полтавській та Чернігівській губерніях, а той час як відсоток освічених чоловіків складав майже 30%. (Смоляр, 1998 , С. 40-41). Боротьба жінок за право на вищу освіту розпочалась в другій половині XIX ст., що було дійсно революційним кроком, оскільки університет твердо сприймався як чоловіча територія. В 1861 році вчителька Людмила Ожигіна звернулась з проханням до куратора з Харківського шкільного округу щодо вступу до медичного університету. Після довгої подорожі листа від куратора до міністра народної освіти, царя Олександра II, а також після розгляду Медичної Ради, Людмила Ожигіна отримала відповідь, що Рада не бачить причин не допускати її до прослуховування медичних лекцій. Це було вагоме досягнення, після чого допуск жінок в ряди студентів та майбутніх професорок було питанням часу. І після розгляду Ради професорів Харківського університету постановили, що жінки “жінкам дозволяється слухати університетські лекції, а також можуть допускатись до іспитів на вчену ступінь” (Смоляр, 1998 , С. 83). Надання доступу жінкам до отримання освіти - одна з найвагоміших перемог, оскільки

визволяє жіночу особистість. Наразі є велика кількість жінок поетес, лікарток, інженерок та професорок, які вкладають свої сили у створення історії та доводять на своєму прикладі свою значимість для суспільства, як кваліфікованого фахівця.

В другій половині XIX - поч. XX ст. виникла ідея “самодопомоги”, концепція якої полягала в наданні допомоги при пошуку праці всім жінкам. Ініціаторками цього руху часто були відносно забезпечені та освічені жінки, які хотіли надати можливість заробляти чесною працею всім жінкам. Початківцею в реалізації цієї ідеї була Марія Вілінська (Марко Вовчок), через створення товариства перекладачок, вона знайшла видавця, який погодився на цю ідею. Таким чином “Журнал перекладів”, де публікувались лише жіночі переклади, увійшов в друк та протримався кілька років (Смоляр, 1998, С. 144). В залежності від сфери діяльності окремої жінки, створювались товариства самодопомоги, де учасницям надавалась матеріальна та моральна підтримка, поступово їх функцією став захист прав кожної членкині. Вони створювали не дорогі гуртожитки та їдальні, організовували медичну допомогу, дитячі притулки, а деякі з них засновували жіночі навчальні заклади та гуртки з самоосвіти (Смоляр, 1998, С. 146).

В кінці XIX - на поч. XX ст. жіночий рух Наддніпрянської України в центрі визначає боротьбу а громадянські та політичні права, учасниці розглядали право голосувати як найефективніший шлях до відстоювання інтересів жінок. Перша політична жіноча організація була створена 1905 року - Всеросійський союз рівноправності жінок (СРЖ), метою якого було досягнення політичного рівноправ'я. 19 березня на вулиці Петрограда вийшло понад 40 000 жінок в якості протесту: незадовго до цього, СРЖ виставив ультиматум, яким заявив, що якщо жінкам не нададуть виборчі та інші громадянські та політичні права, вони виведуть маніфестацію на вулиці. Трохи пізніше після протесту було внесено поправку в маніфест “без різниці статі” (Тишко, 2019).

Однією з перших та найбільших жіночих організацій є “Союз українок” на чолі з Міленою Рудницькою, який був заснований у 1917 році і мав на меті активізацію жінок до руху за їх права та покращення їх знань в галузях суспільної праці та економіки, доступ до освіти. СУ нараховував близько 60 тис. учасниць та, пропорційно до кількості населення, був найбільшою жіночою організацією у Європі. В 1939 році організація була ліквідована радянською владою, але відновлена в 1989 році і наразі є активною (Гавришко, 2010).

Сьогодні феміністичний рух в Україні виглядає неоднозначно для суспільства. Найбільш популярна організація, що підтримує ідеологію фемінізму – “FEMEN” – не надто шанується як зі сторони українців та українок, так і зі сторони феміністок. Їх методи самовираження критикують за їх мову протесту: протестні гасла учасниці писали на оголеному тілі, через що і завоювали популярність. Більшість не сприймає організацію серйозно та вважають, що їх діяльність навпаки підтримує патріархальну систему та об’єктивізацію жіночого тіла. Неправильне сприйняття та поверхове розуміння методів протесту та основних концепції “FEMEN” призводить до того, що українське суспільство не сприймає феміністичний рух, а висвітлення в медіа лише цю феміністичну організацію за її своєрідний стиль, ігноруючи інші феміністичні рухи, образ феміністки нашого часу спотворюється в думках суспільства.

Розглядаючи критику щодо об’єктивізації жіночого тіла учасницями організації, необхідно розуміти, що об’єктивізація передбачає сприйняття людини в якості товару, незважаючи на ідентичність та почуття людини. В нашому випадку, тіла FEMEN “націлені не на продаж товару, а для вираження спротиву” (Плахотник, Маєрчик, 2019).

Через велику силу осуду зі сторони громадян, який переріс у деструктивні дії в сторону учасниць (підкидання вогнепальної зброї в головний

офіс організації, і вони були змушені переїхати у Париж, Франція в 2013 році, продовжуючи свою діяльність, згідно інформації з їх офіційної сторінки.

Не зважаючи на критику, організація продовжує свої акції, не відходячи від основного методу донесення думки не тільки в Україні, але і за її межами: протести учасниць, якими вже є не лише українки, а і жінки з різних куточків планети, виступають навіть у самих патріархальних країнах. У 2018 році на день матері учасниця організації у Ватикані на головній вулиці виступила з гаслом “Alma Mater” (від лат. “Мати годувальниця”) за дозвіл матерям годувати дітей в публічних місцях. Але, як зауважує одна з найяскравіших протестниць Яна Жданова, FEMEN вже не той, який був раніше: більшість з тих, хто започаткував групу, пішов з неї, поступово ідейність та цілісність розпадалась, наразі там нові учасниці, які ведуть блог у фейсбуці та на головному сайті FEMEN, але Жданова, яка була учасницею цієї організації, не надто підтримує сучасний FEMEN та вважає їх не організацією, а стилем протесту.

Феміністичні організації «Свободна» та «Феміністична Офензива» отримали не таку велику популярність: остання діяльність групи “Свободна” була ще в 2008 році, їх веб-сайт наразі недоступний, а відомостей про них майже немає (Плахотник, Маєрчик, 2019). Учасниці активно виступали в підтримку права на аборт, виходячи на вулицю з гаслами “Вибір жінки цінніший за вашу релігійну мораль”, про що свідчать фото-звіти з їхніх акцій протесту.

“Феміністична Офензива” проголосила себе радикально-сепаратистською групою, що діяла проти різних форм дискримінації та закликали жінок долучитись до акцій та протестів. На їх сайтах публікувались заходи та новини з життя феміністичної групи, майбутні протести та законопроекти, проти яких група бажає виступити. Своєю місією група вважала не боротьбу за рівність чоловіків та жінок, а подолання патріархальної форми влади, яка проявляється в гомофобії, сексизму, расизму, шовінізму та ін. Діяльність групи була

зупинена в 2014 році (Плахотник, Маєрчик, 2019).

Якщо діяльність FEMEN активно висвітлювалась у ЗМІ кожного разу, як вони починали свої акції протесту, політичну діяльність двох останніх груп ігнорували на просторах медіа. У всесвітній енциклопедії “Вікіпедія” немає статті про діяльність “Свободна”, а сторінку “Феміністичної Офензиви” на тому ж сайті було важко створити: при першій публікації Вікіпедія видалила статтю за сумнівну значимість, але в 2017 році була поновлена. Через висвітлення медіа лише “сенсаційних” новин, образ феміністичного руху, цілей фемінізму та способів їх досягнення сприймається суспільством в спотвореному вигляді. Ця проблема існує не лише в Україні, на платформі YouTube є велика кількість критики, що націлена в сторону основних сучасних представниць фемінізму. Головним чином критика зачіпає радикальні погляди феміністок, методи досягнення гендерної рівності феміністичних організацій, а також не розуміння мети, об’єкту та історії феміністичного руху.

Діяльність цих трьох феміністичних груп є важливими українського суспільства:

1. це є перші сталі феміністичні групи
2. учасниці не діяли за методом звернення до держави та боротьбі з дискримінацією через залучення в свої ряди авторитетної постаті, політичних діячів
3. їх позиції не залежали від грантів та спонсорства, що отримали велику кількість критики через їх контроль та моніторинг руху, та переформування діяльності задля власних цілей, а не задля соціальних змін (Плахотник, Маєрчик, 2019).

Час Євромайдану вважається втраченою можливістю для формування в Україні нового соціального та політичного ладу, в особливості - “часу фемінізму”. Поняття “час фемінізму” протиставляється поняттю “час нації”,

який пропагує собою досягнення цілей за рахунок іншої групи, тобто ми знову повертаємось до дискримінації та пригнічення однієї групи, за рахунок якої підкреслюється позитивні якості іншої групи, таким чином намагаючись подолати над собою дискримінацію. Час фемінізму знаходиться за межами лінійного часу, та має на меті не доступ до позицій в структурах домінування, а як відмову від домінування та створення світу, що існує поза колонізацією та пригніченням. Авжеж, ідеї “часу фемінізму” є утопічними, оскільки висвітлюють собою ідею ідеального суспільного устрою, сформувати який є неможливо, але необхідно зазначити, що головним є не досягнення утопії, а процес, саме дії та стратегія, які будуть застосовуватись для формування “часу фемінізму” в Україні для досягнення максимального результату та визволення суспільства від дискримінації. Феміністичні акції під час Євромайдану мали свою чітку позиційність та пропагували ідеї “часу фемінізму”, однак за деякий час ідеї фемінізму відійшли на другий план, першочерговим виступила боротьба в нагальному часі, так званий “час нації”, принцип якого полягає в досягненні успіху за рахунок інших (Плахотник, Маєрчик, 2019).

Не зважаючи на втрачену можливість для “часу фемінізму”, ця ініціатива починає з’являтися в Україні, поширюючи антимілітарні та антинаціоналістичні ідеї. Представницькі групи “часу фемінізму” не мають конкретного лідера, вони діють як в рамках Інтернет-ресурсів, так і засновують акції з протестними гаслами на вулицях. Одним з таких прикладів є феміністична організація ФРАУ, що в знак підтримки феміністичних маршів на 8 березня створюють малюнки з гаслами такого роду як: “Провалюй цю тему - руйнуй систему” та “Ні мілітаризм, ні капіталізм, світ врятує квір-фемінізм” (Плахотник, Маєрчик, 2019).

Отже, як не дивно, феміністичні рухи в Україні не є новітніми: з плином часу мета та стратегія в українських феміністичних організаціях змінювалась, поширення ідей та самовираження набували різних форм, але незважаючи на

реакцію суспільства все одно досягали своїх цілей, часто радикальними діями.

РОЗДІЛ II: Вплив феміністичних рухів на формування гендерної рівності.

Даний розділ присвячений аналізу сучасного становища гендерної рівності в Україні, що сприяє поширенню ідей рівноправ'я та дискримінації, аналіз головних викликів для подолання нерівності та можливі перспективи поширення ідей гендерної рівності серед українського населення.

2.1. Конфліктність у становленні гендерної рівності в Україні

Конфлікт є природнім явищем для суспільства, оскільки індивідам притаманні соціальні інстинкти та стадність, самоствердження, що підштовхує боротись за свої погляди, які передаються з покоління в покоління. Аналізом конфліктів займались з давніх часів, відмічаючи як позитивну, так і негативну роль конфліктів в діяльності суспільства. Якщо розглядати конфлікт через призму інстинкту боротьби за виживання Ч. Дарвіна, який забезпечує розвиток видів, ми можемо зробити висновок, що конфлікти між індивідами забезпечують процес суспільного розвитку, тобто шляхом аргументації та боротьби інтересів та поглядів більша можливість прийти до істини, чим більше виникає питань та протиріч, тим більша можливість в побудові суспільства, де інтереси більшої його частини сприймаються та враховуються.

В рамках дослідження гендерної рівності ми бачимо дві сторони: частина суспільства, що виступає за традиційні цінності, уявлення про жінок та чоловіків та їх відносини, з іншого боку - частина суспільства, що виступає за подолання сприйняття людей через призму гендерної приналежності, що для традиційного суспільства здається тим самим, що відмовитись від біологічних якостей людини.

Ті особистості, що намагаються нести ідеї гендерної рівності, сприймаються традиційним суспільством як надто революційні, оскільки під загрозу потрапляє інститут шлюбу, конкуренція на ринку праці буде посилюватись, під час взаємодії ролі одне одного для індивідів будуть не такі очевидні, а також активна боротьба за подолання стереотипів, які є основою мислення світу для більшості людей .

Гендерна рівність в даній роботі розглядається як досягнення рівних економічних, політичних, культурних та соціальних прав, незалежно від статі, свобода від дискримінації за ознакою статі, а також криміналізація домашнього насилля, що передбачає підписання та ратифікацію Стамбульської конвенції. Не зважаючи на те, що в багатьох демократичних країнах жінка має рівні з чоловіком права на законодавчому рівні, більшість жінок стають жертвою дискримінації кожен день, навіть якщо дискримінація не є помітною або явною. В даному розділі ми розглянемо більш детально ситуацію в Україні: на скільки українки можуть почувати себе вільними від утиску за ознакою гендеру.

Перше, що спадає на думку, це стереотипи, тобто певна спрощена, ціннісно-орієнтована та звична форма мислення певних об'єктів, явищ або груп індивідів (Фролов, 2011, С. 690). Стереотипи можуть виступати підґрунтям для жартів, гумористичних виступів або при створенні реклами, висвітленні певних подій в мас-медіа. Уолтер Ліппман в своїй роботі “Суспільна думка” розкриває поняття стереотипу як сприйняття індивідом світу в певних образах та типах, які економлять сили та час, оскільки розглянути певні речі, які вже сприймаються в певному образі, з іншої сторони та більш детально, є виснажливим (Ліппман, 2004, С. 95-97), вони є поширеними, оскільки це найзручніша форма сприйняття оточуючого середовища. Оскільки кожна група не може сприйматись індивідом як абсолютно нова, вона сприймається через образ, який виникає в свідомості під час соціалізації індивіда після особистого порівняння (або групи, до якої належить індивід) з Іншими, тобто з аутгрупою,

до якої індивід не належить, після чого - дискримінація аутгруп (Рябова, 2003). Стереотипне мислення економить час та підтримує стійкість суб'єктивної картини світу (Подвойский, Стереотип): нам не потрібно думати, що саме ми очікуємо від певної події, якщо ми будемо сприймати її через стереотип, так як це вже було підтверджено та є для нас певним висновком, хоча найчастіше істина далека від стереотипу. Стереотипізація тісно пов'язана з владою: відділення Своїх та Чужих, акцентування на не приналежності аутгрупи до інгрупи, передбачає надання оцінки та фіксації окремої групи в певній перспективі та конкретному образі, після чого маніпулювання в соціальному просторі репрезентацією групи Чужих, що надає символічну владу (Рябова, 2003).

Стереотипи є однією з вагомих перешкод до досягнення гендерної рівності. Розглядаючи в контексті нашої теми, за приклад візьмемо стереотипізацію за статевою ознакою. Досягнення гендерної рівності буде неможливим, якщо кожна з груп, під групами ми розглядаємо мізогінів\мізогінок (женоненависництво) та жінок, буде відділяти себе та свою приналежність до однієї з групи від так званої аутгрупи, дискримінація не буде зупинена, оскільки одна з груп превалює над іншою. Поки одна група репрезентує іншу через стереотипи в соціальному просторі, інша мовчки їх сприймає, оскільки стереотипізована група позбавлена права бути собою через панівний дискурс (Рябова, 2003).

В основному стереотипи за гендерною ознакою впливають з узагальнених образів фемінності та маскулінності, часто підтримуються навіть тими індивідами, яких підносять під стереотипи. Це виникає саме для відчуття себе цілісними та усвідомлення, що індивід не протирічить соціальному шаблону. Найпопулярніші образи для жінок це мати-берегиня, вихователька дітей, куховарка, створювачка домашнього затишку, ніжна останнім часом до цілого списку жіночих зобов'язань також входить і повноцінна робота. Для

чоловіків все ще є актуальним образ глави сім'ї, добувача всіх благ, обов'язково має заробляти більше жінки, сильний, незалежний, часто в сторону чоловіків також використовується поняття “полігамність”. Таким чином суспільство ділить самих себе на тих, хто відноситься до тієї чи іншої групи, після чого на стереотипах будується сприйняття іншої групи, а потім зростає дискримінація та влада індивідів, що належать до маскулінної групи, над фемінною групою.

Одна з форм поширення стереотипів в позитивному світлі - це гумористичні шоу, в яких гумор будується саме на стереотипному сприйнятті тих або інших груп людей. Одним із найпопулярніших стереотипів щодо жінок є висвітлення їх як поганих водіїв автомобілю, цей стереотип легко можна пояснити, розглянувши історію: висказування в бік жінок щодо їх поганої реакції на дорогах ніщо інше як приниження їх свободи та намагання повернути до їх більш прийнятної для суспільства ролі - ролі матері та домогосподарки (Wachs, 1998, р. 106). При детальному вивченні стереотипів та причин, чому та чи інша група має такі ознаки та чи має вона їх взагалі, стає зрозуміло, що шляхом стереотипізації “сильна” група принижує значення та існування більш “слабкої” групи. Беручи за приклад представниць феміністичних рухів, які часто висміюються через поверхове бачення їх діяльності, на думку автора, ми одразу можемо виділити декілька речей, які являються стереотипами щодо феміністок:

- зовнішній вигляд, відсутність ознак “фемінності”
 - велика кількість радикальних феміністок, шляхом короткої стрижки показує подолання конкретних рамок щодо довжини волосся для жінок, тим самим намагаючись показати справжнє обличчя та сутність жінки;
 - більшість радикальних жінок також відмовляються від одягу, який

акцентує увагу на гендері людини, купують одяг унісекс;

- не можна проігнорувати стереотипні погляди щодо того, що всі феміністки уникають процедури видалення волосся з місць, де на думку суспільства вони не мають бути: ноги, руки, пахви, на обличчі (якщо це не брови та вії) та інше.
- негативне ставлення феміністок до чоловічої статі
 - ненависть феміністок до чоловіків - достатньо розповсюджена думка, хоча насправді боротьба йде не від проти виду, а люди проти системи, що вкорінена в суспільство;
 - більшість сприймає феміністичну діяльність як спробу розповсюджувати матриархат та взяти під контроль все суспільство, тут можна помітити логіку асоціації: деякі особистості розглядають фемінізм як спосіб жінками охопити всю владу, як владу охопив в свій час патріархат, хоча цей міф також легко розвіюється, якщо більш детально ознайомитись із діяльністю феміністичних груп або з формами фемінізму, а не ознайомившись з фемінізмом через YouTube-платформу.

Стереотипи є однією з причин шовіністичного погляду, тобто пропагування переваги одного народу над іншими та обґрунтування права на дискримінацію та пригнічення “Інших”. В рамках нашої теми нас цікавить саме “чоловічий шовінізм”, який яскраво освітлений в багатьох гумористичних шоу, оскільки гра на стереотипах - найбільш простий та вдалий спосіб розсмішити публіку. Розглядаючи навіть таке популярне українське гумористичне шоу як “Квартал 95”, можемо бачити, як йде неприхована популяризація стереотипів таких як: місце жінки на кухні, жінка та спорт є несумісними речами, жінка та автомобіль веде до обов’язкового порушення ПДР, в основному, під час висвітлення конфліктів, двома сторонами виступають чоловік та жінка,

підкреслюючи їхню різну “природу” та сутність. Кожне гумористичне шоу має дисклеймер (письмову відмову від відповідальності), але чим більш популярне шоу, тим більший вплив воно має на суспільство, звідси і більша розповсюдженість та підтримка стереотипів, що базуються на гендерній приналежності.

Стереотипи є основою для створення реклами. В 15 секунд необхідно вкласти ідею та плюси товару. Це необхідно зробити цікаво та творчо, щоб потім були активні продажі. Головним атрибутом майже всіх реклам виступають жінки. Образ, в якому буде висвітлюватись жінка, залежить від товару, який намагаються продати: якщо це товар сімейно-побутовий, жінка буде виступати як матір, якщо товар намагається охопити і жінок, і чоловіків, жінка одразу виступає сексуальним об’єктом.

Також одним з шляхів продажу товару є гра на фемінності та маскулінності. Наприклад, реклама гумки “Dirol” з новими смаками “для неї” та “для нього”, спираючись на основні ідеї та образи жінок та чоловіків, зробили спробу обіграти “фемінного чоловіка” та “маскулінну жінку”, які ведуть себе так, як “неприродньо” для них через їхній гендер.

Цікавим полем для дослідження є конфлікт в сферах оплачуваної праці. На сьогодні все ще існує певний відсоток, в залежності від сфери, різниці в заробітній платі між чоловіками та жінками. І хоча з часом роботодавці намагаються цей відсоток зробити меншим, що часто інтерпретується як поширення гендерної рівності та подолання патріархату, в реальності дискримінація жінок переходить на новий рівень - публічний, тобто привласнення результатів жіночої праці чоловіками через наявні системи оплати і моделі зайнятості на рівні суспільства. Це, в свою чергу, не вирішує проблему самореалізації жінок, а лише переводить дискримінацію на новий рівень, надаючи іншу форму (Коломієць, 2019, С. 77).

В центр вирішення та аналізу конфліктності гендерної нерівності необхідно ставити саме сімейне середовище, оскільки саме там формуються та закріплюються певні гендерні ролі, обов'язки та положення жінок та чоловіків в суспільстві, особливо це стосується дітей, які живуть в цьому середовищі та переймають певні звички та моделі поведінки через відтворення та підтримку певних зв'язків взаємодії між членами господарства (UNFPA, 2018, С. 57).

Результати фокус-груп з дослідження Сучасного розуміння маскулінності показують нам, що головною рисою “ідеального чоловіка” є здатність повністю забезпечити доходи на життя. На противагу постає цілий список вимог для “ідеальної жінки”: терпляча, мовчазна, йде на компроміси або одразу поступається в суперечках, розумна, працює, доглядає дітей та дім, смачно готує і т.д. (UNFPA, 2018, С. 57). І в результаті ми отримуємо хатню робітницю, яка в подружжі ніби в кайданах, має створювати ідеальні умови для життя всім, окрім себе. В реальності жінки, особливо зараз, в більшості мають своє особисте життя, яке включає думку щодо важливих питань, власну кар'єру або плани на кар'єрний зріст, деякі не планують дітей або планують через деякий час. Це є певною невідповідністю між уявленнями та реальністю чоловіків, які з плином часу додають нові характеристики до загальної картини, як має виглядати жінка. Такі речі ведуть за собою непорозуміння в сімейних стосунках, які розповсюджуються на дітей якщо вони є в сім'ї, або навіть випадків домашнього насильства, які не виключеннями, а систематичними прецедентами (UNFPA, 2018, С. 10).

Ролі в сім'ї, зазвичай, встановлюються саме на економічному підґрунті: хто в сім'ї приносить більше грошей, той робить менше хатньої роботи або взагалі уникає її, ця роль частіше за все надається чоловікові, оскільки сім'я не має поганого впливу на кар'єрний зріст чоловіків, в деяких випадках навіть надає позитивного впливу, тут ми бачимо подвійні стандарти, оскільки жінка, яка також виконує роль матері, сприймається роботодавцями негативно. Не

зважаючи на те, що жінка може працювати більше або на більш важкій роботі, але приносити менше грошей, приходячи додому вона приступає до відомої “другої зміни” в якості матері, жінки, домогосподині.

За результатами дослідження UNFPA 2018 “Сучасне розуміння маскулінності: ставлення чоловіків до гендерних стереотипів і насильства щодо жінок”, розділ 8 «Домашнє насильство: портрет кривдника та можливості корекційного впливу» основними причинами випадків насилля в сім’ї є “Постійна прискіпливість з боку партнера або члена сім’ї” 36%, “Скрутне матеріальне становище” 32% та “Негативна поведінка члена сім’ї (алкоголізм тощо)” 25% (UNFPA, 2018, С. 94). Це висвітлює нам той факт що прецеденти насильства трапляються саме через не вміння йти на контакт зі сторони чоловіка та знаходження єдиного шляху виплеснути власні емоції, які, як диктує система, чоловік не має проявляти, це насильство або надмірне споживання алкоголю, що, в результаті, також приводить до випадків насильства.

2.2. Аналіз викликів та перспектив розвитку гендерної рівності в Україні

На наш час захищеність жінок в світі знаходиться на низькому рівні: жінки стикаються не тільки з дискримінацією, але і є незахищеною групою населення, що кожного дня переживає на собі фізичне насилля. За даними ООН більше третини жінок особисто зіштовхувались з фізичним насиллям (Новости ООН, 2019). Останнім часом ця проблематика все частіше висвітлюється в особистих блогах жінок, які закликають інших говорити про цю проблему та висвітлюють її зі сторони жертви, яка не захищена законодавством. Найбільший відсоток випадків насилля над жінками підпадає саме на домашнє насилля, а оскільки в Україні Стамбульська конвенція не є ратифікованою, жертви є не захищені як зі сторони суспільства, так і зі сторони законодавства.

Жінкам особливо важко заявляти про такі випадки, оскільки в суспільстві теми насилля замовчують, а жертви засуджуються за їхню сміливість. Мало того, що з боку суспільства підтримка може бути лише в якості певного випадку, органи безпеки часто нетують заявами про зґвалтування чи побиття, часто навіть не доводячи справу до розгляду, або залишаючи її на перевірці експертів.

Насильство над жінками мають корені в традиціях чоловічої переваги та образу маскулінності. Насильство є проблемою самовираження, стереотипному погляду про те, що “чоловіки не виражають емоцій” та традиційному сприйняттю чоловіка як такого, що має доводити свою силу та статус, в той час як жінкам з дитинства намагаються пояснити як постулат такі тези, які всі чули: “б’є - значить кохає” або “він так намагається привернути твою увагу”, звідси і нормальне сприйняття перших насильницьких проявів у чоловіка в очах жінок.

Насилля має також економічні наслідки: згідно з дослідженням UNFPA щодо «Економічних наслідки насильства щодо жінок» не тільки потрепілі несуть великі збитки на реабілітацію, медичні послуги та послуги юристів, країна також зазнає необоротні економічні порушення внаслідок смертей жертв, втраченої працездатності, набутої інвалідності, а також проведення певного розслідування, послуги медичних працівників для лікування жертви (UNFPA, 2018, С. 17-18).

Принцип Стамбульської конвенції є не лише в тому, щоб криміналізувати домашнє насилля. Цей революційний документ має ціль надати повну рівність в правах між жінками та чоловіками, а також захистити жінок від усіх форм насилля, які описані в документі та підлягають під певну статтю, що включає:

- психологічне насильство
- фізичне насильство
- сексуальне насильство

- примусовий шлюб
- каліцтво жіночих геніталій (жіноче обрізання)
- примусові аборти та стерилізація
- переслідування

Оскільки в Україні документ є підписаним, але не має юридичної цінності, кримінальна відповідальність за насилля над жінками, в першу чергу домашнього насилля, не активна.

Сьогодні питання ратифікації Стамбульської конвенції в Україні може потрапити на обговорення в парламенті: 24 лютого 2020 року була сформована петиція про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Її підписало близько 26 тис. українців та українок, що було достатньо для передачі на розгляд (Петиція Зінчук, 2020).

Беручи до уваги сучасний стан карантину та посткарантинних умов в Україні, безробіття та постійне перебування в одному приміщенні насильника зі своєю сім'єю, відсоток випадків насилля може значно зрости через такі напружені умови життя.

Беручи до уваги діяльність та реакцію населення в користувачів соціальних мереж, необхідно також відмітити флешмоб, який був запущений російськими блогерками, на чолі з активісткою Олександрою Мітрошиною, але розповсюджений на всьому пострадянському просторі. Флешмоб під хештегом “Я не хотела умирать” досі є активним у користувачів Instagram: найчастіше це фотографії жінок в гримі, який нагадує побиття, історія про те, як жінка опинилась жертвою насилля. Цей флешмоб отримав велику популярність та підтримувався блогерами та блогерками з великою аудиторією. Така акція є унікальною та має обговорюватись, оскільки в останні роки активно йде протест проти замовчування насильства та підтримка жінок, які були жертвами

кривдників: висвітлюються прецеденти фізичного, сексуального насильства, булінг (або цькування) щодо жіночого тіла а також переслідування. Говорячи про сексуальне насильство та цькування за жіноче тіло, також є блогерки, які своєю діяльністю намагаються висвітлити жіноче тіло як те, що не має підпорядковуватись певним стандартам та замовчуванням біологічних процесів. Авжеж, за таку ініціативу жінки мають витримувати велику кількість ненависті в свою сторону.

Instagram як платформа для самовираження, на сьогодні має також велику кількість психологів, які ведуть відеолекції про розпізнання насильника, та як діяти в таких ситуаціях. На відео-платформі YouTube також існує велика кількість лекцій та матеріалів з аналізом таких явищ як аб'юз, домашнє насильство, економічне насильство (регулювання кривдником поведінки жертви шляхом фінансового тиску), психологічне та сексуальне насильство.

Станом на сьогодні існують дослідження, що висвітлюють проблематику домашнього насилля, де аналізуються причини та можливі роботи для подолання цієї проблеми в майбутньому. Наприклад дослідження UNFPA - "Сучасне розуміння маскулінності: ставлення чоловіків до гендерних стереотипів і насильства щодо жінок", розділ 8 «Домашнє насильство: портрет кривдника та можливості корекційного впливу». Шляхом опитування чоловіків, які в реєстрі з приводу насильства в сім'ї (дані були взяті в Міністерстві соціальної політики в Україні) або були відправлені на проходження корекційних програм, було здійснене це дослідження, яке має цікавий ракурс за певними причинами: по-перше, опитування та глибинні інтерв'ю щодо випадків насильства зазвичай проводяться з жінками, що певним чином демонізує чоловіків та виставляє в негативному світлі, хоча чоловіки, з певного ракурсу, самі є жертвами тієї системи та тих соціальних норм, в яких вони виховувались. Досліджуючи та аналізуючи матеріал, який був зібраний шляхом глибинного інтерв'ю, ми можемо отримати певний портрет кривдника, який через певну соціальну систему так вчинив. Досліджуючи обидві сторони

проблеми домашнього насильства, ми отримаємо повну картину ситуації, яка є актуальною для багатьох сімей України.

По-друге, можливість проаналізувати слова та певні погляди респондентів, оскільки, по факту, їхніми вустами говорить та система патріархату, яка панує в суспільстві. Шляхом таких інтерв'ю та висвітлення результатів у вільний доступ, портрет кривдника буде чітким, отже вихователі, батьки, або окремих індивід будуть мати можливість проаналізувати та виокремити випадки, коли, наприклад, в дитини зароджуються певні насильницькі погляди та ді, одразу намагатись скорегувати таку поведінку та виявити, чому індивід так поводить (UNFPA, 2018, С. 94).

Україні необхідна ратифікація Стамбульської конвенції, оскільки таким чином на законодавчому рівні відбудеться прийняття цієї проблеми як актуальної і тої, яку необхідно вирішувати задля захисту вагомої частини населення України. Толерантність до випадків насилля лише підкреслює нерівність між жінками та чоловіками. Також, одним із способів боротьби з всіма видами насилля є висвітлення таких випадків, а не замовчування.

В своїй відеолекції “Чому жертви домашнього насильства не йдуть від своїх кривдників”, Леслі Морган Стайнер на власному прикладі намагалась відповісти на питання, чому жінки залишаються в не комфортних та небезпечних умовах для життя. Головною відповіддю на це питання було те, що вона не знала, що вона піддається насильству (Стайнер, 2014). Це є центральною тезою, і причина такої поведінки криється саме в замовчуванні проблеми насилля. Жертви відчувають, ніби лише в них є така проблема, але насправді велика кількість жінок кожного дня опиняються в подібній ситуації. Вирішенням проблеми замовчування є не лише висвітлення самих жертв та їх історій, необхідно також проводити виховні години в школах та інформувати, що необхідно робити в таких випадках.

Після криміналізації насильства та наслідування всіх пунктів та статей,

що прописані в даному документі, а також висвітлення цієї тематики в школах та проведення семінарів на цю тему, Україна досягне одного з найважливішого кроку, який буде на тому ж рівні, що і надання жінкам права голосу, вільного права на освіту та залучення до виробництва, надання економічної незалежності, оскільки на рівні закону будуть:

- переводитись у площину реальних обов'язків та інструкції ті положення щодо насильства, які раніше були лише рекомендаціями;
- детальне та змістовне визначення термінів та видів насильства;
- кримінальна відповідальність за домашнє насильство, переслідування, сексуальні домагання, каліцтво жіночих геніталій та інші види насильства проти жінок;
- певна система підтримки жертв насильства, які передбачають Гарячу лінію допомоги та притулки захисту;
- розробка нових підходів до розслідування та встановлення доказів випадків насилля;
- певні механізми моніторингу ефективності застосування всіх положень на практиці та створення системи статистичних даних та досліджень з цієї теми;
- заборона у виправдані насильства традиціями, релігією тощо (Зайцева, 2017).

РОЗДІЛ III: Вплив феміністичних суспільно-політичних рухів на зацікавленість та обізнаність суспільства в питаннях рівноправ'я .

3.1. Методологічна основа дослідження.

Тема дослідження: дослідження впливу феміністичних суспільно-політичних рухів на зацікавленість та обізнаність суспільства в питаннях рівноправ'я.

Актуальність теми дослідження. Ідеологія фемінізму не є новою для українського суспільства. Розглядаючи розвиток рухів за права жінок в Україні ми бачимо успішні організації, як громадські, так і політичні, які мали на меті надати жінкам право на освіту, політичні права, створювали притулки та організовували курси для підвищення кваліфікації.

Сучасна Україна також має достатньо цікаві кейси феміністичних організацій, які виступали проти дискримінації, патріархальної системи та політичних устроїв. На жаль, більшість з них були проігноровані медіа, але і випадки висвітлення однієї з найпопулярніших жіночих організацій також були.

Образ фемінізму як руху для досягнення гендерної рівності та створення світу без дискримінації є спотвореним та незрозумілим для більшості громадян України. На це впливає частота та якість висвітлення в медіа феміністичних організацій та інтерпретація їх діяльності. Завдяки обізнаності громадян в питаннях гендерної рівності може привести до поширення ідеї світу без дискримінації за гендерною приналежністю. Для того, щоб була можливість спрогнозувати перспективи розвитку гендерної рівності серед населення України, необхідно оцінити вплив феміністичних суспільно-політичних рухів на обізнаність українців в питаннях рівноправ'я.

Проблема дослідження полягає в тому, що на сьогодні велика кількість українців не є обізнаними в питаннях гендерної рівності та не вважають за потрібне в зміні системи та відходу від традиційного суспільства.

Мета дослідження полягає в вивченні впливу феміністичних суспільно-політичних рухів на розповсюдження ідеї гендерної рівності серед українського суспільства.

Завдання дослідження:

1. Дізнатись, на скільки феміністичні рухи та діяльність феміністичних блогів в соціальних мережах мають вплив на українців.
2. З'ясувати, наскільки радикальними сприймається діяльність сучасних феміністичних суспільно-політичних рухів та організацій.
3. Визначити, з якими ідеями феміністичних суспільно-політичних рухів суспільство на даний момент може погодитись, а які вважаються надто радикальними на сьогодні.
4. Окреслити загальну картину, наскільки українське суспільство може вважати себе близьким до суспільства без дискримінації.

Об'єкт дослідження – українці віком від 18 до 55 років, для відображення якомога більшої частини думок та розуміння по вікових категоріях рівень впливу феміністичних суспільно-політичних рухів на зацікавленість та обізнаність населення в питаннях гендерної рівноправ'я. В залежності від віку респондента, в нього може бути різне ставлення до певних соціальних рухів та змін, отже необхідно взяти більш широкий спектр респондентів для кращого відображення думки населення.

Предмет дослідження – ставлення українців до феміністичних рухів та гендерної рівності.

Методика дослідження. Методом дослідження виступає опитування респондентів онлайн.

Інтерпретація базових понять.

Гендерна рівність - досягнення в суспільстві рівних економічних, політичних, соціальних та культурних прав незалежно від гендеру особистості.

Суспільно-політичний рух - певна форма захисту групових інтересів за допомогою соціальних акторів, що зосереджують свою діяльність на зовнішнє середовище.

Стамбульська конвенція - документ, який був відкритий для підписання 11 травня 2011 року, та має на меті захист жінок насильства всіх видів та переведення у площину реальних обов'язків та інструкції ті положення щодо насильства, які раніше були лише рекомендаціями.

Стереотипи - певна спрощена форма уявлення про певні групи населення, яка сприймається як істина, хоча такою не яляється.

Конфлікт - зіткнення протилежних поглядів, що приводить до напруження та активних дій.

Гендерні ролі - соціальні ролі, що проявляються в поведінці, базуються на маскулінності та фемінності та є певними очікуваннями суспільства від індивіда

Операціоналізація

1. Ставлення українців до традиційного шлюбу та родинних зв'язків.

1.1. Чи розділяє респондент ідеї традиційного шлюбу та родинних зв'язків.

1.1.1. Які ідеї традиційного суспільства є близькими до поглядів

респондента.

1.1.1.1. Традиційний шлюб.

1.1.1.2. Гендерні ролі.

1.2. Наскільки українське суспільство є традиційним.

1.2.1. Наскільки є поширеними ідеї традиційного шлюбу.

2. Діяльність феміністичних організацій та феміністок.

2.1. Наскільки діяльність феміністичних організацій є радикальною на думку респондента.

2.1.1. За життя vs За вибір.

2.1.2. Гендерна рівність.

2.1.3. Ратифікація Стамбульської конвенції.

2.1.4. Подолання стереотипів.

2.2. Які саме феміністичні ідеї на думку респондента є радикальними.

2.2.1. Ставлення до діяльності феміністичних груп, що виступають за легалізацію абортів.

2.2.2. Ставлення до розповсюдження ідей гендерної рівності.

2.2.3. Ставлення до ратифікації Стамбульської конвенції.

3. Розуміння ідеї гендерної рівності.

3.1. Визначення поняття “гендерна рівність”

3.2. Як часто респондент зустрічається з явищем дискримінації.

Гіпотези дослідження.

1. Для українського суспільства діяльність феміністичних груп залишається невидимою.
2. Більшість респондентів не вважають за потрібне в розповсюдженні ідей гендерної рівності в українському суспільстві.
3. Переважне ставлення українського суспільства до діяльності феміністичних груп є негативним.

3.2. Інтерпретація отриманих результатів.

З метою визначення думки гендерної рівності в Україні, нами було проведено опитування . В опитуванні прийняли участь 100 киян віком від 18 до 55 років. Опитування проводилося із використанням Google Forms.

Серед респондентів найбільшу кількість було опитано віком від 18 до 25 (81%), найменшу від 46 до 55 років (4%), а також серед них опитано 70% - жіночої думки та тільки 30% чоловічої. Цікавий фактор, що серед респондентів, 32% дізналися про діяльність феміністичних груп через ЗМІ, а 28% взагалі не цікавляться цією темою, отже гіпотеза щодо невидимості діяльності феміністок є не підтвердженою. Інша кількість респондентів, що складає малий відсоток, ознайомлюються з діяльністю феміністичних груп через соціальні мережі або через знайомих (Рис. 1).

Як Ви дізнались або дізнаєтесь про діяльність феміністичних груп?

100 відповідей

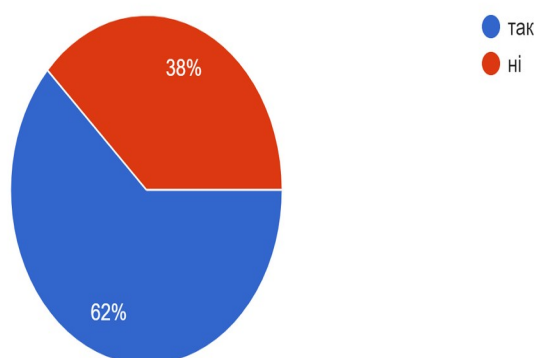


Рис. 1: Відповіді на питання “Як Ви дізнались або дізнаєтесь про діяльність феміністичних груп?”

Крім того, запитуючи про традиційні погляди на шлюб між чоловіком та жінкою, 62% погодилося з цим твердженням і тільки 38% не розділяють такі погляди на шлюб.

Чи розділяєте Ви традиційні погляди на шлюб та положення жінки з чоловіком в суспільстві?

100 відповідей



Рим. 2: Відповіді на питання “Чи розділяєте Ви традиційні погляди на шлюб та положення жінки з чоловіком в суспільстві?”

Запитуючи респондентів, які погляди їм імпонують більше, половина (75%) надало пріоритету традиційній родині, (44,4%) вважають, що кожен повинен займатись своїми професіями. Інша кількість респондентів описали

свою позицію, а саме «де всі рівні» або «все залежить від бажання сторін», хтось взагалі не погодився з жодним твердженням. Респонденти вважають, що ці ідеї є дуже поширеними в Україні (86 %), інші не надали відповіді (14%). В українському суспільстві жінка та чоловік є рівними в свої правах та можливостях вважає 47%, а інша половина 42% вважає навпаки. Інша кількість респондентів розділила свою думку між частково рівними або майже завжди рівними правами.

Протести за легалізацію абортів надто радикальними вважають 75% респондентів, а 25% ні. Ставлення до феміністичної спільноти політичного руху, а саме, які виступають за легалізацію абортів, досить не зрозуміле, 37% - все рівно, 26% добре ставляться, 12% - погано.

Серед респондентів 93% ознайомлені та розуміють поняття «гендерної рівності» і тільки 7% - ні. 91% респондентів вважають, що правильним є надання однакових прав, як чоловікам, так і жінкам, але 9% з цією думкою не погодилися (Рис. 3).

Чи вважаєте ви правильним надання чоловікам та жінкам однакових прав?
100 відповідей

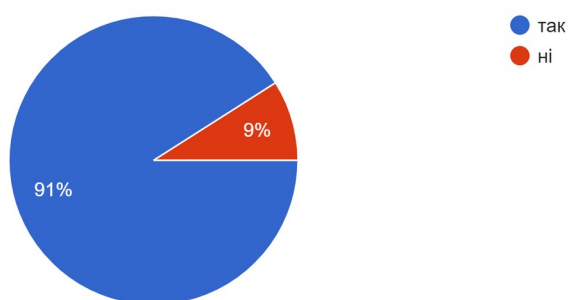


Рис.3: Відповіді на питання “Чи вважаєте Ви правильним надання чоловікам та жінкам однакових прав?”

До феміністичних організацій та феміністок, які активно виступають за поширення та досягнення рівних прав в Україні 41% респондентів відносяться нейтрально, 22% - позитивно і тільки 10% негативно (Рис.4).

Як Ви відноситеся до тих феміністичних організацій та феміністок, які активно виступають за поширення та досягнення рівних прав в Україні? Оцініть своє ставлення за шкалою від 1 до 5. 100 відповідей

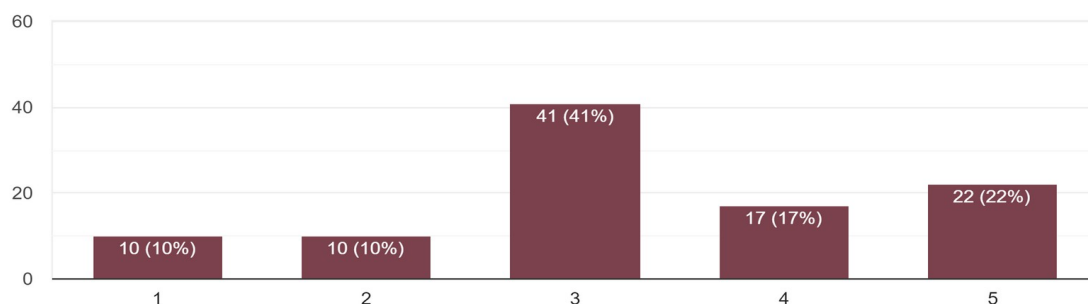


Рис. 4: Ставлення до феміністичних організацій, що активно виступають за поширення та досягнення рівних прав в Україні.

Аналізуючи також інші питання, можемо сказати, думки щодо розповсюдження рівних прав та можливостей чоловіків та жінок поділились майже навпіл, серед відповідей були також шовіністичні позиції. Як ми бачимо, переважна кількість респондентів відноситься нейтрально до поширення ідеї рівних прав в Україні.

Чи вважаєте Ви, що в українському суспільстві жінка та чоловік є рівними в своїх правах та можливостях? 100 відповідей



Рис. 5: Відповіді на питання : “Чи вважаєте Ви, що в українському

суспільстві жінка та чоловік є рівними в своїх правах та можливостях?”

Наразі в Україні Стамбульська конвенція є підписаною, але не має юридичної сили. З документом «Конвенція ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьби з цими явищами» були ознайомлені 61% респондентів, а 39% ні. На думку респондентів 85,9% погодилося щодо необхідності надання цьому документи юридичної сили в Україні, 14,1% серед них – відмовилися. Ставлення респондентів до цього документа посереднє (42%), тільки 5% погано до цього ставляться, а інші добре. Згідно цих результатів, гіпотеза щодо негативного ставлення респондентів до діяльності феміністичних груп спростовується.

Стереотипи необхідно долати, і з цією думкою погоджуються більшість респондентів (65%), оскільки стереотипи є спотвореним відображенням дійсності. Також, 22% згодні, що стереотипи потрібно долати, оскільки вони ображають деякі групи населення, а інші не погоджуються з цією думкою.

Згідно результатів ми бачимо, що в залежності від діяльності феміністичних рухів, респонденти відносяться по-різному до ідей, які вони намагаються донести, отже ми не можемо стверджувати про абсолютно негативне ставлення.

Отже, наші гіпотези не підтвердились, оскільки результати або свідчили протилежне до висунутих гіпотез, наприклад гіпотеза про невидимість діяльності феміністичних груп та негативне ставлення до діяльності феміністичних організацій, або не показували достатньо інформації для підтвердження, як з гіпотезою “Більшість респондентів не вважають за потрібне в розповсюдженні ідей гендерної рівності в українському суспільстві”, переважна більшість респондентів обрали нейтральну позицію.

ВИСНОВКИ

Історія досліджень феміністичного руху має велику кількість даних, методів аналізу цього явища та концепцій. Основними напрямками, від яких формуються всі інші типи фемінізму, є ліберальний та радикальний. Вони зароджувались за різних умов різними феміністичними групами. На сьогодні існує велика кількість форм фемінізму, і кожна з них інтерпретує власне бачення та сутність “жіночого”, звідси впливають різні цілі, методи їх досягнення та власні концепції та ставлення до гострих питань. Якщо брати за приклад та порівнювати дві різні за своїми методами форми фемінізму, необхідно звернути увагу на сепаратистський та культурний фемінізм. Переважна більшість учасниць сепаратистського фемінізму повністю або частково намагається відійти від фемінного, оскільки в ракурсі їхнього дискурсу, справжня жінка не має нічого спільного з тими шаблонами та стандартами, які диктує система, спроби донести, що жінка є людиною в першу чергу, об’єднання жінок формується на відштовхуванні стандартів патріархальної системи. Культурний фемінізм в свою чергу націлений на поширення та формування жіночої культури та історії, підкреслення значущості жіночої сутності та підкреслення фемінних якостей як прогресивних та правильних, тут об’єднання жінок формується на створенні культури фемінності. Розглядаючи кожен форму фемінізму, неможливо виділити “правильні” та “неправильні”, кожна має місце бути та своєю діяльністю формує певний конфлікт, та шляхом вирішення цього конфлікту розробляються нові концепції та дії для створення світу гендерної рівності та однакових можливостей для кожного індивіда.

Розглядаючи фемінізм в рамках України впродовж її існування, сміливо можемо зробити висновок, що історично українське суспільство набагато ближче до ідей рівноправ’я, ніж могло здаватись спочатку: жінки активно виступали за право на освіту, а також право на участь у голосуванні, активно

приймали участь в протестах та організовували жіночі притулки та школи. Так в 1861 році вчителька Людмила Ожигіна звернулась з проханням щодо вступу в Харківський медичний університет, після чого, шляхом довгого звернення до Медичної Ради та царя Олександра II, Людмила вступила до університету (Л. Смоляр, 1998, С. 83). Відкриття жінками доступу до вищої освіти було вагомим кроком, який надав доступ та змогу отримувати знання та досягати наступних цілей, як окремою жінкою, так і цілими українськими феміністичними організаціями.

Розглядаючи більш сучасні феміністичні групи, необхідно зауважити, що діяльність більшості з них не висвітлювалась в ЗМІ, окрім досить відомої організації Femen, які привертали вагу своїми акціями протесту та обговорювались в новинах через їхню радикальну поведінку, на противагу цьому постають не менш значущі, але проігноровані широкою публікою феміністичні суспільно-політичні рухи як “Свободна” та “Феміністична Офензива”, які були також одними з перших сталих феміністичних організацій-початківців тенденцію до самовираження без фінансування зі сторони держави. Станом на сьогодні є достатньо велика кількість жіночих організацій, які зосереджують свою діяльність в соціальних мережах, публікуючи записи та коментарі щодо гострих тематик.

Конфлікт в рамках нашої роботи розглядає дві сторони: частина суспільства, що виступає за традиційний шлюб та традиційне сприйняття та положення жінки в суспільстві; з іншого боку частина суспільства, що виступає за подолання сприйняття людей через призму гендерної приналежності.

Одна з найпоширеніших форм дискримінації та сприйняття жінок (або інших груп меншин) - стереотипи як певна спрощена форма поглядів та тверджень, яка має невідповідності з реальністю, але індивіду, який розглядає певну групу людей крізь стереотипне бачення, важко протистояти невідповідності, оскільки через це порушується твердження, яке сприймається

за істину.

Також важливим полем для дослідження є конфлікт в сферах оплачуваної праці - мінімальне зменшення відсотку різниці між заробітною платою між жінками та чоловіками створює нове поле для дискримінації та привласнювання вкладу жінки в проект чоловіком. Необхідним є також дослідження конфлікту в сімейному середовищі, оскільки воно охоплює в себе конструювання норм поведінки, які потім будуть функціонувати в суспільстві. Сім'я як соціальна група зачіпає велике поле конфліктів та проблем починаючи з виховання в дітях моделей поведінки, які підпорядковуються гендерним ролям, закінчуючи домашнім насиллям. В основному конфлікт починається саме через надмірні сподівання чоловіків щодо жінок: згідно досліджень UNFPA в чоловіків різного віку та статусу є певний набір якостей та характеристик, які, на їх думку, має мати гарна дружина, яким більшість жінок не відповідають в силу того, що в сучасному суспільстві жінки активно ведуть боротьбу проти "ідеальних" моделей дружини, жінки та мати. Через це виникають непорозуміння, що приводить до порушень та конфліктів в сім'ї.

Говорячи про прецеденти домашнього насильства, необхідно зазначити, що жінки є не захищеними законодавчо та соціально від випадків насилля. Стамбульська конвенція, яка на сьогодні знаходиться в статусі розгляду для можливої подальшої ратифікації, є підписаною, але не має юридичної сили, тобто насильство (сексуальне, економічне, домашнє, переслідування і т.д.) не є криміналізованим, через що не приймаються заходи для формування певного офіційного та повного реєстру випадків насильства (більшість жертв не заявляють про прецедент або судом не був встановлений факт насильства), не проводяться заходи для зменшення кількості випадків насилля, та проводиться активне замовчування наявності такої проблеми. Толерантність до насилля над жінками лише підкреслює не рівність між жінками та чоловіками в Україні. Хоча за останні роки ведеться активна боротьба проти замовчування, та

подальше висвітлення цієї проблеми, оскільки головною причиною, чому жертва не йде від кривдника, є відчуття, що цей випадок є виключенням або ж не усвідомлення себе як жертви, випадки все ще трапляються і жертви засуджуються і сторони суспільства за відкритість та сміливість заявляти про себе як про людину, яка пережила насилля. Ми не можемо говорити про Україну як про вільну від гендерної нерівності країну, поки Стамбульська конвенція не є ратифікованою, оскільки надання цьому документу юридичної сили знаходиться на тому ж рівні по значущості де знаходиться надання жінкам можливість отримати вищу освіту, можливість приймати участь в голосуванні, а також економічну незалежність.

В результаті дослідження висунуті гіпотези не були підтверджені: заборані матеріали свідчили протилежне: гіпотеза про невидимість діяльності феміністичних груп та негативне ставлення до діяльності феміністичних організацій. Деякі результати не показували достатньо інформації для підтвердження, як з гіпотезою “Більшість респондентів не вважають за потрібне в розповсюдженні ідей гендерної рівності в українському суспільстві”, переважна більшість респондентів обрали нейтральну позицію.

Отже, для встановлення гендерної рівності в Україні необхідно:

- i. вести активну боротьбу проти стереотипів як форми мислення та сприйняття;
- ii. дослідження сімейного середовища, як групи, де встановлюються певні моделі поведінки та гендерні ролі, які будуть в майбутньому функціонувати в суспільстві;
- iii. висвітлення випадків домашнього насильства в школах, в соціальних мережах, проведення вебінарів, щоб явище насилля не було невидимим в суспільстві, боротьба проти замовчування;

iv. ратифікація Стамбульської конвенції та виконання всіх прописаних пунктів та статей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Анонім (2014) *Ячейка 16: Первый опыт пробуждения от сна эмансипации*. Журнал Womenation. Режим доступу: <http://womenation.org/cell-16/>
- Бибель А. (1959). *Женщина и социализм*. Москва: Государственное издательство политической литературы.
- Бороздина Е. (2016). *Феминизм: чем различаются три волны?* Режим доступу: <https://postnauka.ru/faq/61274>
- Брайсон В. (2001) *Политическая теория феминизма*. Пер. с англ. О. Липовской и Т. Липовской. М.: Идея-Пресс.
- Гавришко М. (2010). *Галицькі феміністки 1930-х: нацистське "Кухня-Церква-Діти" не для нас*. Журнал «Історична правда» . Режим доступу: istpravda.com.ua/articles/2010/12/29/11244/
- Гомза І. А. (2018). *Суспільно-політичні рухи : навчальний посібник*. – Київ : НаУКМА.
- Гусаковська Н. (2015). *Лекція «Есть ли жизнь за пределами гетеронормативности?»* . Минск, пространство ЦЭХ. Режим доступу: <https://makeout.by/2015/12/25/est-li-zhizn-za-predelami-geteronormativnosti.html>
- Дослідження UNFPA Український центр соціальних реформ (2018) *Сучасне розуміння маскулінності: ставлення чоловіків до гендерних стереотипів і насильства щодо жінок*. Київ.
- Дослідження UNFPA Український центр соціальних реформ (2017). *Економічні наслідки насильства щодо жінок в Україні*. С. 94
- Зайцева О. (2017) *Захист прав жінок: чому міжнародні конвенції погано працюють*. Журнал “Гендер в деталях”. Режим доступу:

<https://genderindetail.org.ua/season-topic/genderne-nasilstvo/zahist-prav-zhinok-chomu-mizhnarodni-konventsii-pogano-pratsyuyut-134063.html>

Зінчук В.О. (2020) *Закликаємо ратифікувати Стамбульську конвенцію (Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами)*. Електронна петиція. Офіційне інтернет-представництво Президента України. Режим доступу: <https://petition.president.gov.ua/petition/87528>

Кісь О.Р. (2018) *Повсякденне життя українських жінок у надзвичайних історичних обставинах середини ХХ ст.: гендерні аспекти досвіду та репрезентацій*. Автореферат дисертації. Львів.

Коллонтай А.М (1908) *Женщина-работница в современном обществе*. Режим доступу: http://owl.ru/win/books/rw/t4_2.htm

Коломієць Т. В. (2019) *Подолання гендерної асиметрії як механізм регулювання соціальних конфліктів українського суспільства*. ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 3 (43) 2019.

Липпман У. (2004). *Общественное мнение*. М.: Институт Фонда «Общественное мнение».

Маланчук-Рибак О.З (2004) *Жіночий рух як ідеологія і практика суспільних змін\ Основи теорії гендеру*. Навчальний посібник. Київ Видавництво “К.І.С.”.

Мартыненко Ю. (2018). *Проституция в Украине: бизнес, которого как-бы нет*. Режим доступу: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/prostituticija-v-ukraine-biznes-kotorogo-kak-by-net-339150/>

Мартынов К. (2015). *Гендер и политика в работах Джудит Батлер*. Журнал ПостаНаука. Режим доступу: <https://postnauka.ru/video/54963>

Марценюк Т. *Феміністичний активізм в Україні у ХХІ столітті (фрагмент*

книги «Чому не варто боятися фемінізму»). Журнал Гендер і активізм. С. 27-29
Мілль, Д. -С. (1869) Про свободу: Есе. Пер. з англ. К: Основи, 2001.

Муслумова Т. *Феминизм: истоки, этапы развития и основные направления*.

Новости ООН (2019). <https://news.un.org/ru/story/2019/11/1367751>

Олимпия де Гуж (1791). *Декларація прав жінки та громадянки*. Режим доступу:
<https://caffe-junot.livejournal.com/34483.html>

Онацький Є. (1958) *Думка громадська*. Українська мала енциклопедія : 16 кн. : у 8 т. Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. Буенос-Айрес, Т. 2 : Д - Є, кн. 3.

Плахотник О.,Маєрчик М. (2019). *Між колоніальністю і націоналізмом: генеалогії феміністичного активізму в Україні*. Режим доступу:
<https://feminist.krytyka.com/ua/articles/mizh-kolonialnistyu-i-natsionalizmom-henealohiyi-feministychnoho-aktyvizmu-v-ukrayini>

Подвойский Д. Г. *Стереотип*. Большая российская энциклопедия. Режим доступу:
<https://bigenc.ru/philosophy/text/4165944>

Попкова Л., Жидкова Е. (2010) *Феминизм или история борьбы женщин за права человека*. Режим доступу:
<https://www.feminisnts.info/2641-%D1%84%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%BC-%D0%B8%D0%BB%D0%B8-%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F-%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%8C%D0%B1%D1%8B-%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%89%D0%B8%D0%BD-%D0%B7%D0%B0.html>

Ритцер Дж. (2002) *Современные социологические теории*. 5-е изд. - СПб.: Питер. С.

Рябова Т.Б. (2003) *Стереотипы и стереотипизация как проблема гендерных*

исследований. Личность. Культура. Общество. Т.V. Вып.1-2 (15-16)..Режим доступу: <http://cens.ivanovo.ac.ru/publications/riabova-stereotipy.htm>

Савина А. (2016). *От суфражисток до радфем: Ключевые направления феминизма.* Журнал Wonder. Режим доступу: <https://www.wonderzine.com/wonderzine/life/life/218101-the-f-word>

Сімона де Бовуар (1949). *Друга стаття.* Перекл. з французької Воробйової Н., Воробйова П., Собко Я.: В 2 т. Том 1.- К.: Основи.

Смоляр Л. (1998) *Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II пол. XIX - поч. XX ст. Сторінки історії.* Монографія. Одеса: Астропринт.

Стайнер Л. М. (2014) *Чому жертви домашнього насильства залишаються.* Відео-лекція: https://www.ted.com/talks/leslie_morgan_steiner_why_domestic_violence_victims_don_t_leave/transcript?language=uk

Тишко І.(2019) *Жінки в політиці України: 100 років еволюції.* Журнал “Гендер в деталях”. Режим доступу: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/zhinki-v-polititsi-ukraini-100-rokiv-evolyutsii-134913.html>

Толстова С. (2017). *Культурный феминизм.* Режим доступу: <https://ona.org.ru/post/157450575168/cultural-feminism>

Тукаленко І. А. (2013) *Фемінізм як політичний рух та ідеологія.* Політологічний вісник, Випуск 71.

Фрідан Б. (1963). *Загадка женственности.*

Фролов. П. (2011) *Стереотип політичний.* Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. - К.: Парламентське видавництво.

Храброва Г.М., (2013) *Особливості діалогу феміністичних досліджень і літературознавчого дискурсу*. Гуманітарні науки, 2013 р., № 2–3 (33–34) .

Чодороу Н. (1978) *Воспроизводство материнства: Психоанализ и социология гендера*. Пер. с англ. - М.: «Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2006.

Юкіна І.І (2014) *На пути к марксистскому феминизму*. Деятельность Александры Коллонтай. Журнал Социология науки и технологий. Том 5. №2.

Ясь О. В. (2013) *Шовінізм*. Енциклопедія історії України : у 10 т. редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. - К. : Наук. Думка. Т. 10 : Т - Я.

Wachs M. (1998) *The Automobile And Gender: An Historical Perspective. Women's Travel Issues*. Proceedings from the second national conference. Режим доступу: <http://www.fhwa.dot.gov/ohim/womens/chap6.pdf>.